КОНТРОЛЬНЫЙ ЭКЗЕМПЛЯР

КХОАНА 50 ШУ ДУЗ СОВЕТСКИ ЭСКАРА

Масса а мехкашкара пролетареш, вІашагІкхета!

ПІА. 22 ФЕВРАЛЬ, 1968 шу. № 23 (4903). Мах 2 кап.

СЕРДАЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГІалгІай обкома, Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Советан Министрий Советан орган.
Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУВЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

КПСС-и СОВЕТИЙ МЕХКА ГЕРЗАШЦАРА НИЗАШИ

Советски Союза маршал М. ЗАХАРОВ.
Советски Союза Турпал

Россе болхлой классан ахархошен коммунистий парте хулгалца 1917 шера октябрь бетта буржуазе доал тІера дІа а кхесса, шоай политически Іадал оттаэаьа. Дерригача дуненна бІаргадайра Советски Іадало гадоахараш халкъа хьашташ хилар, иих бола революционни хьинар айделар къахьегамхошта юкъе. хІаьта цар, Ленина аьккхача тайпара с...шоаш хІайолайир керла социалистически Росси хьалъе» (Соч., биэаа гуллам т. 37, оагІув 77).

Цхьабакъда, Сийлахь-боккха Октябрьски социалистически революци кот маьллиге а халкъаша кхетадир, герз бе а делла шоай Дай-мохк моастагІех лорабе шоай безаргболга. Іадал шоай бе деллача Россе къахьегамхошарча гоамало вІашагІтехар Германе, Англе, Франце, США, Японе, кхыча паччахьалкхений империалисташи чухьара контрреволюци револющие садиъа. Советски Іаьдали къона Советски республикан хІалакье безам хилара дацъе. Империалистически интервенце а шийта дукха хьежа белийтанзар. Цунца цхьана наступлене яхар кІайгвардейщина, классови моастагІаша вІашагІа а ехкаш мятежаши заговораши йоллелар.

Цу хьалашка Ленин керте лаьтта Коммунистически парти революцеха карагІдаьнараш лорадеза вІашагІехьалаккхаза а уж лорадара хилаза даргдоацаш хиша Советски паччахьалкхен герзашцара низаш вІашагІдоккхаза а яргІоацаш яр.

Поккхийи чоалхамен проблемаш яр эскари флота вІашагІдоллилга. «Вай опытагара опытага яхад, — яздьа тІехьагІа В. И. Ленина, — добровольчески эскар вІашагІдолла хьемажал вай, укх хьалашка дехкар малагІа ... хьал... хІаьта дехкар хаш, тохкаш, зувш. ХІаьта дехкар къаьгга гуш дар. Герза низаца социалистически республика лора нийча дахе йиш йолаш дацар вай». (Соч., биэаа гуллам, т. 38, оагІ. 138).

1918 шера 15/28/ январе Ленина куле ядаьд Болхлой-Ахархой Ше Эскар вІашагІдоллара хьакъехьарча Декрета. ВІашагІдоллаш даргеттара керлача тайпара, хІанзалца хьа кхоторе чухь ца хиннача тайпара доле эскар. Цун керттера башхало яр класси эскар из хилар. Октябрьски революце мукъабаьхача болхлойи ахархойи эскар санна из кьахиина а къахьегамхой Іаьдал чІоагІдуи тІакхувдаьа моастагІех социалистически Дай-мохк лорабуе герз а хиина дІаотта дезаш а хилар. Цунга хьежжа эскаре дуккагІа ухар болхлойи ахархойи, хІаьта ништа революционни салтий а матросаш а. — дуккьал шоай низаш, шоай вахар революцеца карагІдьнараш лоралаш дІадала кийча бараш Советски Іадал бахьан долеш са дехка духьала латта кийча бараш.

Из Декрет араьлнаца дукха ха яланехьа, 1918 шера 29 январе (11 феврале) Совнаркомо тІаийцар Болхлой-Ахархой Ше флот вІашагІйоллараха доле Декрет.

ТІемен фордеи гІулакхаш йола Халкъа Комиссарият а вІашагІъеллар коллеги керте а йолаш.

Ше вІашагІдолларах доле Декрет араьлначул тІехьагІа массехк ди дьахача гІолла къона Болхлой-Ахархой Ше Эскар ше цхьа дуьхьалъттар ворхІачи къхвачен моастагІчоа революцин кхель Петроград тІалаца гІертаи Псковеи Нарвеи тІакховчаш лаьттача кайзеровски Германе бІувашта. Большевистски парте тІакхьехам бир: «Кхерам тІабессаб социалистически Дай-мехка! Массава а гІатта захватчикашца лоатабеча къовсамаІ» Советски паччахьалкхенна халача ду денешка беррига къахьегамхой цхьатарра оагІбаха болабир моастагІа юхатохара, хІаьта. «Социалистически Даймохк лорабора хьакъехьа Ленина яьхар» яхача статья тІа М. И. Калинина яздьача тайпара, къовача Болхлой-Ахархой Шеча Эскаро бахнзар Ленина, вай парте, дерригача халкъа шийх бенна тешам. 1918 шера 23-гІа февраль хьатІаотташ по юхасоадир Псковени Нарваени юхае а кхаьча тІадоагІаш хиина немецки бІувааш. Из ди дар советски халкъо сийлахь-доккха дерригача халкъа юкъара шей санна хІара шера белгадоахаш доле Ше Эскар хьахина ди лоархІаш дІадоладьар а.

* * *

КПСС кулгал — ... кхерамзле лорааш латта вай Герзашцара Низаш чІоагІен эшадергдоацаши хилара дола лоархІамегІара хьал советски тІема низ дегІаболабара парте дечча кулгала хьакъехьара Положени оттаяр а вІашагІъеллар а Ленин ва. Владимир Ильича предложенех парте Центральни Комитето 1918 шера декабрь бетта тІаийцача кьастача соцам тІа йоахар. «ТІема ведомстра политика, ерригача кхыча ведомствай учреждененаш яр а санна, боккъонца юкъарча, парте шиш Центральни Комитетата телача директивай ларда тІа а юкъарчал доланаш но тІахьожам лоаттабеш а лелаюе».

Кортамукъа аьнначка халкъа эскар вІашагІдолла йиш яцар шоаш хелонаш сендухьа ла еза, тІема гІулакхий чІоагІалоина хІара денна къахьегаш шоай низаш хьинкари сендухьа дІатела деза кІоаргІа кхетадеш болча бІухойи командирийн лакхагІча сакхетама ларда тІа мара. Эскара мугІарашка сакхетам лакхабоу уж вІаштІехьдахари бІукашта юкъе беча партийни балха лоархІамегІара дикка лоархІад Ленина. Владимир Ильича ше а дукха низаши хьинари тІеакхийтад Ше Эскар паьха сакхетама ларда тІа латтюш йола чІоагІа организаци хилийтар духьа.

Социалистически паччахьалкхен эскар чІоагІде йиш яцар политически организацех партийни организацешех. Герзашцарча Низашка парте политика тешамеи майсеи чекхйохараша хьинара къахьегаш хилча мара. Цудухьа цхьа бахьан доаццаш дацар Коммунистически парте партийно политически аппарет вІашагІйоллари чІоагІъярах боккха лоархІам беш хиинча хилар. Хьайла миштта йоахар, масала, 1918 шера 6-ча апреле «Известеш» тІа дапатеха араьхкхача тІема комиссарий хьакъехьарча эттара хьалхарча Положене тІа: «Эскарера Советски Іаьдала юкъарчал доашаш йола политически орган а военни комиссар. Цун пост Іалаьмате боккхача лоархІаме я. Комиссарча хьежабу эттара бирсагІча миннуташка, эттара халагІча хьалашка революционни декхар ший гІулакхашца хьахьокха низ кхоачаргболаш болча, тешамеча революционераша юкъера».

Халкъа дукхалийхад ший эскар, хІаьта массе оагІорахьара из хьала лаьцал. Ераш я эскара мугІарашка дегІа бахара, Советски Іаьдала ункара хиннача 1918 шера халкъо из хьаллаьца хилара тешал деш йола массехк цифра: цхьоаллагІа апрель тІакхоачаш цун мугІарашка вар 153678 саг, цхьоаллагІа июль тІакхоачаш 368435 саг. Царца дІалархІа беза партийниски партийни отрядашкара 37950 шІезскархо, 53926 добровольц, ноодобольственни эскарера 25 эзар гаогга шІезскарха. Дерригача халкъо ништа хьаллоацаш хиина хилар бахьан долаш доапшача залашка къаьст-къаьстача добровольчески отрядех вІашагІделлар 1919 шера март хьатІакхоачаш 1,5 миллион саг а хІаьта граждански тІом чакхбоалаш 5 миллион соагІа саг а юкъе волаш хиина доккха регуляри Ше Эскар.

Цхьабакъда, тІема гІулакх кІезига Іомалаь, герзаца во кийчбаьи тІема гІирсаца кхоачамбоацаш ІалашбаьИ болча наьха из доккха эскар моастагІчуина дуьхьалъотта могаргдолаш бола низ а бь дІаоттаара Іалаьмате боккха болх чакхбаккха безар еррига парте, хІара партийни организаце, хІара коммуниста.

Граждански тІом болча хана герзах кийчвенна лоархІар тоа, тур е бера кхувса гранат йолаш вола салте. Юкхьаьца вІашагІделлача эскара ларда лоархІаш хиннача гІаширо дошлойи бІувашка кха а «максим» аха пулемет а яр. Хьалха хиннача паччахьа Россе тІехьадисача эскаро шийа тІехьагІа юхедитар лоадама хІама дацар, хІаьта тишъаьчен яйхачен Россена могаргдоацар тІема гІулакхашта эша кхоачам сихха алсамбаккха. Цхьабакъда, Советски Эскара эттара чІоагІагІа йола оагІув яр доккха тІема декал долаши моастагІа эшаве кийчен йола подразделенеш, доакъош, соединенеш бІарга из дайнача тайпара чІоагІа декал долаш хилар.

1918 шера аьхки Волга тІа хІий мохкалеш тІом хилар кІайчехаьашен кІайгвардейцашех. Турпалаш санна латар советски тІемахой. 1918 шера 10-ча сентябре Казана тІа урагІъегІар пар ше байраих, хІаьта массехк ди дьачача гІолла — Симбирска тІа — Ильича дахен тІа. Телеграмма хьайтар Москве.

«Веза Владимир Ильич! — яздора бІухоша хала чоа хинна волча Ленинга, — Хьо вах город хьашкхар— из да Хьона яьа цхьан човнаш луш хола жоп, хІаьта шоллагІчоа луш яр хургда — Самара яккхарІ» В. И. Ленина жоп деннад: «Симбирск — со вах са город — яшхар са човнашта эттера дикагІа дола дарба да. эгава дикагІа йола моллх а. Шаккха а из хиннача тайпара декали низа чубессаб сона. ШІезскархой котало дахкала юш аз, цар мел лоеча хьадонех баркал оал аз шаьа беррига къахьегамхой шІерагІа».

Кхыча мехкий империалисташи Россе сорога контрреволюции 1919 шера бІаьстан юхье цхьана вІашагІа а кхийтта болхлойн ахархойн паччахьалкхенна духьала тІаболабеннача хана кхы а дукхагІа лакхбелар республика оборона вІашагІйоллара. Советски Эскар хьадаран чІоагІдаран парте беча балха лоархІам. Хьнаре бол боаржабир эскара партийни организацешех политически организацешех, бІучий тІема низ лакхбе. тІемахой политически сакхетам айбе, революционни дисциплине организованности чІоагІъе гІерташ. Эскаро тІахьийхар парте берригача членех 30 процент соагІа, цун дикагІа бола кьовгаш. Моттигерча партийни организацей мобилизацея ... йора фронте.

Колчака ... лаьттача тІем тІа ... кхьатарра турпалаІ, ... хиннача тайпара декал хьакъехьо советски бІуваша. Къаьстта а майра латтар В. И. Чапаева — боккъонца волча халкъа турпала, кхьча азарко. Коммунистически парте сийлахь-доккхача гІулакхан социалистически Дай-мехкан боарам боадаш В. И. Чапаева кулгаллеш хиннача легендарни 25-ча стрелковн дивизе доакъоша.

Колчака тІехха ший кІайгвардейски эскараш Советски республикане духьала аьхкар Деникина. ТІакха а ший дерригача низаш тІадерзадир Коммунистически парте, айхха цхьан гІулакха — моастагІа бохавар дІашагІтехар фронти тыля. ХІаьта революци хкеьча Петроградна тІадоладелар Юденича бІуваш. Петроградара болхлошкен шІезскархошкен кхайкорал дир Ленина шоай ножнохоаш дІахьалзашка а дахье город лорае дІаоттара уж тІа а хьежаш, хІана аьлча цун кхел — из яр Россерча Советски Іаьдала нийсса ах кхел. ХІаьта моастагІчун атакаш юха а техар.

Советски тІемахой турпалал Іалаьмате йоккха яр граждански тІема шерашка. ГуІранарча бийсаи (1920 шера 7-ча 8-ча ноябра юкъерча) штурмаца дахар моастагІчунтара Перекоп Чонгари. Лиетта дІа-хьа дийтта кІарихал доалаш хьакасаргаш а долаш йола Іалаьмате боккхий валами яр Перекоп лораеш дІакиа диаттараш. ХІаьта цуй соагІа лаьмате дукха артиллерийски йоккхий топашн хин дуьхьале — Сивашн дар. Цхьабакъда, советски тІемахой юхасовабе могаргдолаш цьахкха хІама дацар. ЧІоагІа чІоагІьъ хиина моастагІчун позицеш хьаьхар нар. «Аз тешаш ду Сивашн Перекопи штурм ена ... турпалерча гІашлоша тІех майрал гайта хилара, — хоай баьб Фрунзес В. И. Ленинга 1920 шера 12 ноябре. — Іожал яхьача герз алина кІал готтигача накъыашка гІоала моастагІчун вышкасьаьга тІадолхар доакъош... Республикана хьалхашкара шоай декхар кхоччашхаьд фронта эскараша».

М. В. Фрунзе еча докладага ладугІаш ва В. И. Ленин (1920 шу). П. Васильева сурт.

ТАСС фотохроника.

Интервентаиен кІайгвардейцашцен лоаттабаьча къовсаме турпалаш майрали хьахьекхар моастагІаша дийна воллашехьа а наровоза пишка чу воагаваьча тешамеча коммуниста Сергей Лазос кулгалаш хиннача гаьнарча малхбоалехерча партизанаша.

Граждански тІема фронташка майрали къонахчаш гойтараш Шеча Байракха орденаш елар 55 эскара даькъан соединенешен 15 эзар гаргга волча бІухочоа командиран.

Болхлой-Ахархой Шеча Эскаро Колчак, Деникин, Юденич эша а вен лехача коталоний хьаст боаллар къона Советски республика оборонерча дерригача гІулакха Коммунистически парте дечча кулгалах, эскари флотен мугІараш чІоагІдеш во чакхбаьвача балхах. ТІема гІулакхаш тІа мел дола адам кхота а дах. эшабурбоаша низ бир коммунисташа, хІаьта из бахьан долаш толаш а баьккхар. Иштта яхаш а дар Колчак эша а вах котало яккхарна духьадения яздьача ВКП(б) ЦК ... тІа: «Колчакаца лоаттабаьча коталон къовсама ... вайга хьахьекхар. пролетарски Іаьдала тІема низий боккхонца бола хьаст ... боал. Колчак четтахьа а ваьккха, юккхар вай парте ший дерригача дикагІа мел дола низаш, болата организание уж вІашагІа а дийзя, цу хана Малхбоалега фронте дахийтар бахьан долаш».

* * *

Немецко-фашистски ... лаьттача шерашка ... гучабаьлар Коммунистически парте кулгалдеш болча советски халкъа турпалера низ. МоастагІчунна лоаттабаьча къовсама керте а эттача, парте цхьан уІланна тІадерзадир советски наьха дерригача гІулакхаш, айхха кхотасица йола бІарчча цхьа тІема лагерь а яь кІаоттабир мохк. Парте толамагІа дола низаш эскарен флотен хьожалир, хІаьта цо вІештІехьбаьккхар советски тІемахой духовни низ а боарам боадаш боккха тІема майрал а, цар массане а цхьатарра турпалал а. Дорхача моастагІчуна лаьттача къовсама дерригача шерашка из бахьан долаш вай халкъо дІашха а бовбенар моастагІа вокхавергхиларах бола ший чІоагІа тешам.

Гитлеровски Германеа лаьттача тІей тІа Советски Союза котьалкха керттера фактор хилар тарра парте кулгалдара гІулакхаш керттерча кхелъ ... чакхдоахаш хар.

— Ший низий моастагІчун низий соотношение боккъонца нийса терхалыр, дерригача дунен тІарча прогрессен реакцин шоай соотношенена марксистско-ленински анализ яр а цун ларда тІа социалистически Даймохк лорабора нийса политика оттаяр а, — ... боча хаха юкъе ... хадаш идеологически болх бар, советски наха патриотизма. фронтен тылен оалангара лерхІараши декхараши шаьра кхетадергаболе, моастагІа эша а вах котало яккха уж гІертардбоаш йола уйла дег чу йоссар; — моастагІа хоадамболаш ... ра мехка дерригача низхи средствах найда дикагІа шера тІабербаб организаторски болх.

Белгалаккхаза дергдац, коммунисташ массеза а фронта эттара халагІчен бехктохкамегІарчен участкашка хиина хилар. ТІом болабенна хьалхара шу чакхдоалаш эскаре вар 100 эзар гаргга волтиболхло, юкъарцарча организацей партбюрой 70 эзар соагІа член, ротки партийни организацей 73 эзар парторг, командни начальствующии составера 509 эзар коммунист. Берригаш а лаьрхІача дерригача Герзашцарча Низех 40 процентах кІезигагІа боацаш бар коммунисташи комсомольцаши. Фронташка бар вай парте Центральни Комитета членех кхоалагІа дакъа гаргга. ТІом беш долча эскарен моастагІчун тылен хьожабаьбар парте райкомий, горкомий, обкомий, крайкомий, союзни республикай компартей Центральни Комитетий секретараш. Парте хІара члена лакхера боарам, ... гІолакхийн ... а дийна дІаоттадар «Коммунисташ, дІахьалхашкахьа долле!» яха лозунг.

Вай лаьттан тІа Советски Герзашцарча Низийн дерригача халкъен турпалера дуьхьале, тІема низа чІоагІал шийсьелар фашистски ... ТІом болабеннача хьалхарча деношкен кІиранашкен а тІехьа йийттар гитлеровашта малхбузене царна из йийттача тайпара чІоагІа хІамаш. Латаш яр легендарни Брест, Белоруссе контратакаш йора советски танкисташа, фашистски дивизеш оатар Ленинград, Одесса, Севастополь, Киев лораьйраша. Коммунистически партена гонахьа кхота а лиина, моастагІчуца лоаттабеза къовсама гІеттар дерригна советски халкъ.

ТІема хьалхарча шера керттера, хоадамболаш йола событи а хиина дІаэттар Москвана юкхе немецко-фашистски бІуваш дохадар гитлеровски эскар эшадлургдолаш лап яхаш биіца фалы тоиі доацар долга дІахьенхаьа хана. Кхы а доккхагІа таІазар хиаа хьаьхадар моастагІчоа 1942 шера: Сталинграда юкхе гобир. хІаьта тІехьагІа доха а дах. шен лоаладир кхо бІаь эзар гитлеровский эскар. 1943 шера Советски Герзашцарча Низата Курске духхьал чил йир гитлеровски Германе ударни бронетанкови группировкаех, обороне лаца езача кхоачайир фашистски командовани ерригача советско-германски фронте.

1944 шера Советски Союза территоре тІара шенбаь Іоъара кхайсар немецко - фашистски захватчикаш. хІаьта тІема тІехьара шу, белгаал даьлар фашистски оккупацех Австре, Албане, Болгаре, Венгре, Норвеге, Польша, Румыне, Чехословаке, Югославе халкъаш мукъадахарца. фашистски коалици боккъонца эша а яь котало яккхарна. Цу коталоне керттера лакъа кхоае Советски Союза Герзашцарча Низаштех советски халкъан.

Дерригдунен исторически лоархІам болаш яр Сийлахь-боккхача Дай-мехка тІем тІа Советски Союзо яьккха котало. Аьттув бола хьалаш нийсделар Европан Азеи дуккхача мехкий социалистически революцеш дегІаяхкаран котьяларан. Шерра баьржар халкъий къамак-кортамукъалех къовсам. Социализма, демократе, прогресса котало, империализмаи реакцеи поошеш мельяар бахьан долаш цІаккха а ца бенача тайпара чІоагІа дегІабера дунен коммунистически болхлойн болам.

Фашизмаца тоссабеннача Іалаьмате боккхача тІем тІа котьялар социалистически общественни паччахьалкхен строй, марксистско-ленински идеологи. Сийлахь-боккха Даймехка тІом лаьттача шерашка Советски Союза низи чІоагІали дуддийна хьаст хилар общества социально-политически идейни цхьоагІо. СССР халкъий советски патриотизми доттагІали, советски халкъ боарам боашаш чІоагІа Коммунистически парте политиках тешарах, ленински партена тоналаш из айхха кхотадаларах советски наьха боарам боашаш йоккхача турпаленахи къонахчалахи.

Сийлахь-боккхача Дай-мехка тІем тІа котьаьлар советски халкъ. Герзашцара Низаш личии составаца кийчдар, царна тІема техникаши герзацен кхоачам бар, продовольствецен обмундированеци уж Іалашлар, тІемахой дикача морально-тІема гІулакхех кхебар — из дерригна а Коммунистически парте кулгалдеча советски халкъа карагІдьннар да. Къовсама хоадам тІема аренашка бах ца Іеш, металл, тІема техника, илат бахьан долаш беррига мехка баьржача къовсамо беш бар.

Сийлахь-боккхача Дай-мехка тІем тІа котльннад Советски Герзашцара Низаш. ТІема шера юкъе дезалах чІоагІбенна, боккъонца бола шоай гІулакха тоеанчаш а хиина дІаэттар миллионаш бола салтийн матросаши, сержанташ а старшинаш а. Дуккьал уж, советски майра кІантий, бар моастагІчох лаьттан тІа а, сегало а, хи тІех хи кІалх турпаленца лийтараш. Дуккьала уж бар герз кара а ийца лоаттабаьча къовсама еррига хало эшашта дІатІаийцайраш. ХІаьта кхы цхьаькхаш бацар къонахчала, майрала, турпаленна царца нийсаургболаш.

Сийлахь-боккхача Дай-мехка тІем тІа турпалаьща латача Советски Герзашцарча Низаша хьахьекхар бІарга ца дайнача тайпара доле лечал, массане а турпалал, майрал. ТІема шерашка боккхагІа долча соагІатаца белгалваьккхар 11525 тІемато — Советски Союза Турпала цІи елар, СССР орденаш 5300 эзар саган медалаш 7580 эзар саган елар.

* * *

КПСС XXIII-ча съезда резолюце тІа йоах: империализма агрессивни низаша дунен халкъашта юкъера кхоахам чІоагІбечь, тІема кхуврчаьи уттадеча хьалашка КПСС-о дІахо а лакхьерьа советски халкъа ...

(Кхестадоалар 2-ча оагІо тІа).

ДАЬХЕ ЛОРАЕШ

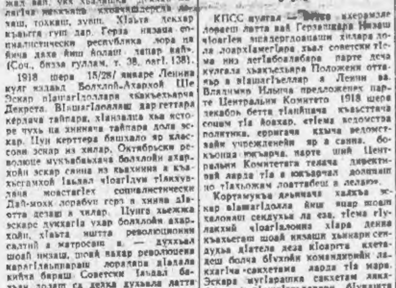

Оперативно - тактически ракетан ... установкаш іемайлаьр ... кийчьаш я. М. Редькина сурт. ТАСС фотохроника.

ГІИШЛОН МАТЕРИАЛАШ — ДУКХАГІЕИ ДИКАГІЕИ

20-ча феврале город Грозне Къулбехьеи Россе промышленноста гІишлон материалий болхлой совещание хилар. Совещании хьайийллар РСФСР промышленноста гІишлон материалий министра заместителя А. К. Мордвинцева. Цо дийцар аз лоархІаме продукци арахецара гІулакх РСФСР миштта латт, цу продукце дикал лакхъяра наькъаш совещане белгалдаха дезаш хилар.

ДІадаьхача шера промышленноста гІишлон материалий болхлоші даьхача толамаш укх шера хьалхашка латтача декхарехи лаьца доклад йир «Югстройпромматериалов» яхача керттерча управлене начальника О. Т. Прохорова. Ший докладе тІа цо белгалдаьхар промышленноста гІишлон материалаш арахецача нийсденна кхоачамбоацараши даьха къахьегама толамаши. ГІишлош хьалъеча нехашка хІайолла гІишлон материалаши хьаьтта шІе кирпичи дуккагІа арахеца езаш хилара терхам тІабахийтар во совещане дакъа лоацарий.

Докладах лаьца преашка къамаьлаш дир Воронежски гІишлон материалий управлене начальника нов. Бибичева. Татарски АССР-а Чистопольски кирпичаш еча завода партийни организаце секретара нов. Пенсовас. Волгоградски кирпичаш еча заводе цеха начальника нов. Мичиричковас, Ростовски № 2 йолча кирпичаш еча заводе директора Чеботарева, къамар.

ЗАВОДА КОЛЛЕКТИВА — В. И. ЛЕНИНА ЦІИ

Оаха пилотах ... СССР ... мехкадьтта ... промышленноста Министерствано чуболагІачо къахьегама ... Шеча Байракха орден ... Грозненски мехкадьтта чакхдоахачо завода В. И. Ленина цІи ... РСФСР Министрий Совето ...

РСФСР Министрий Совето соцам бу:

Къахьегама Шеча Байракха орден ... Грозненски мехкадьтта чакхдоахарча завода В. И. ЛЕНИНА ЦІИ ЯЛАРА ХЬАКЪЕХЬАРА Нохч-ГІалгІай АССР Министрий Советан СССР мехкадьтта ... мехкадьтта химически промышленноста Министерствай предложени тІаьда а хІинцалца ... чун тІехьагІа цунах В. И. Ленина цІоагІа йола Къахьегама Шеча Байракха орден долаш Грозненски мехкадьтта чакхдоаха завод яь а.

РСФСР Министрий Совета председателя зам. А. ШКОЛЬНИКОВ.

РСФСР Министрий Совета делай управляющи М. ТУПИЦЫН.

1968 шера, 15 февраль. г. Москва.

* * *

Самарзхийнахьа, 20-ча феврале, къаьстта боккха ... кхаьчар Къахьегама Шеча Байракха ордена делача Грозненски мехкадьтта чакхдоахача вай завода коллективага, РСФСР Министрий Совето завода сийлаь - боккхача баьча В. И. Ленина цІи яларах бола хоам бар из. Дог гІаьдоаккхаш бола хоам сиха дІахезар заводан еррига цехий, участкий, установкий коллективашта. Сайрайна иза сахьат йолача хана завода болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гІулакхерча наха тІаин лаьпи хьалйизар завода клуб. В. И. Ленина цІи завода ялярах йола торжественни собрани хьаела завода директора Т. Г. Семеновс. Из еза цІи завода хьожалярах бола РСФСР Министрий Совета соцам Іобеш «Грознефтехимзаводы» объединене начальника Г. Ф. Пальчиков.

Дукха ха йоацаш завода 60 шу дизара ... тездир цу предприятие болхлоша. Советски Іаьдал даьначча 50 шера дикка дегІаений завод. Сийлахь-боккха Дай-мехка тІом хилалехьа хьалхарча шерашкен тІом лаьттача шерашкен къаьстта дикка къахьегама толамаш даьхар мехкадьта чакхдоаккхараша. Из бахьан долаш Къахьегама Шеча Байракха орден елар завода.

Собране къамаьл даьча завода партийни организаце секретара М. А. Живолупова дег тІера баркал аьлар хьанерча партенен правительствен шоай даьча къахьегама толамий ... лакха мах барах. Тхе шера план хадал хьалхаккхачашъяра керттерче социалистически ... а дикагІа толамаш даьра шоай коллективо хьинкар кхо ше деш къахьегаргди, — йоахар цо. Из дІадах завода еннеча В. И. Ленина цоьча цІеро. Иштта къамаьл дир цига № 7 йолча цеха слесаре И. И. Никитина; цхьоалагІча цеха йоккхагІйолча инженера Е. П. Пушкинас, завода директора заместителя Н. И. Хрепововас, кхечар.

Предприятена В. И. Ленина цІи яларца завода коллектив даькъала а юкъа, дІахо цо кхы а дикагІа къахьегама толамаш дахар лоаш лоацаш даьхар КПСС Заводской райкома секретара Н. Ф. Осипенкос, мехкадьттан химически промышленноста болхлой профсоюза обкома отдела заведующе Н. Г. Полякова.

Митинг чакхйоалаш къамаьл даьча заводе директора Т. Г. Семеновс шоай предприятена еза цІи ... хьамсарча партена баркал а оалаш дІахо кхы а дикагІа шоай коллективо къахьегаргхиларах дош делар. Тхоай низа хьинари кходерггдац оаха яле шера дІин хилал хьинха кхачашьяра, — яьхар цо.

Б. КОСТОЕВ.

1918 СССР ГЕРЗАШЩАРЧА НИЗИЙ 50 ШУ ДИЗАРГА 1968

КПСС-и СОВЕТИЙ МЕХКА ГЕРЗАШЩАРА НИЗАШИ

(Йистедоелар. Доладур 1-ча оагlо тlа).

къа фелах, вай Даьхен оборонин чlоагlбеенча социализмин карагlдаьккхараш лоралеш ноллагlча империалистически агрессора хlалакбеш хlама юхетохьеш СССР Герзашщара Низаш массаза а кийча хилийтар духьа.

Советски Союза Герзашщара Низаш — Сийлахь, йоккхача Октябрьски социалистически революцена карагlдаьккхарий тешаме ха.

Советски халкъо шой чурвалерча къахьегамеи тlехдаьнна доккхий толамаш даьхад экономика, lилма, техника, культура дегlаккхуламча. Из баьхья долаш вайнига хьаьвй низ бола тlема - технически база. Герзашщарча Низашна кхьчад белгтиэ фелагца мара дуйца ца хезача тайпара боккха низ бола ракетно-ядерни герз. Кердача герзо, тlема техника хийцад эскарен флотен сибат.

Советски Герзашщарча Низий вахаран гlулакхаштен кулгалдечара парте доархlам кхы а духхагlа лаккхбеннаб тlом дlабаьнначул тlехьагlарча шерашка. Тlема низ лаккхбара дечаш творчески шьеста а дем, КПСС ЦК-аси Советски правительствая лерагlа чикхйоах Герзашщарча Низий традиционни тайпашта — Лаьттан тlарча бlунашта, фегарча тlема дукъал моххь лопабеча бlункашта, Тlема - Фегарча Низашта, Тlема-Форла Флота — реорганизаци яра мероприятеш.

1960 шера хьаьдир Герзашщарча Низий кердя тайпа — Стратегически гlулакхашта лаьрхlа ракетни бlунаш. Цунах хилар вай Герзашщара Низаш дегlаахара хlаьзарча этака йоархlамегlа йола белгало. Стратегически гlулакхашта лаьрхlа ракетни бlунаш тlема гlулакха мичча хана а кийча, бlарга па байначча тайпара боккха ина болеш да. Империалишка агрессивнк уйлаш юкахъайле ловттаю ина бола средство а хиниа дlаэттид уж.

Ракетно - ядерни герзо Лаьттан тlарча бlунашта а хьайнийллай шерен сихача маневрахи тlом бара, тlом леттача арен тlарча низийн средствайн соотношени сихха хувпара. тlема тайп-тайпарча хьалишка шерра инициатива яккхара торо.

Ракетно - ядерни герз кхычаа ниттa Тlема - Фегарча Низашка а. Сихагlа, лаккагlа, гаьнагlа йодаш хиларв нийсса кхы а, маларре аьлча, керда тlема ина тlа а кхийтта. стратегически декхараш кховчашде могаргlолаш боле lалаьмате бирсе ниэ а хинна дlаэттад авиаци.

Доккхий хувцамаш хиннад фегарча тlема духьаларча мехка обороне а. Цунга кхачей моллагlиа противкаха самолеташта а дуккхача ракеташта а юкке тlакхетанга lалашдейн йола средствеш.

Укх тlеххьарча шерашка Коммунистически парте къахьетта чlоагlа йоккхо ец хиннай Тlема - Форла Флот, белгтала аьлча, ракеташ лела ян кlалхара флот. Вай атомоходаш ян кlалхара старт йолча баллистически ракеташна шийчаь а хи кlалхара хьаьтlа па доаллаш массеки шео километр гаьнарча противкаха объекташта тlамаш етта могаргlолаш а я. Иштта белгтара хургалоннад Тlема - Форла Флота хи тlара низаш, бlарга хьанийнча, герзацен техникацен кийчалга, хlаьта долча тlема торонаш а.

Цу долача хlамашна цхьана це йолча тайпара юс агрессор мха а ваь боккъонца котало яккхара Герзашщарча Низий деррагача тайпай гlулакхаш лйхха вlаши бушеш бо ваш лаладаиза низаш пхьаье вlамагlдеттанзен дардаш ткана советски тlеме доктрина положеш.

Ракетно - ядерни герза, кердагlа йолча тlема техника низай чlоагlаен бе боагlача тайпара нах а бехь, советски тlема доктрина нагийтац уж кхы дlахо эргадаха йиш ма яхнага. Саган техникацен юкъе диалектически бувзам лоархlа во, кхьабакхьда, котало йоаккхача керттера дакхъа сага кховчаду. Вай Герзашщарча Низий чlоагlал техникаха герзахи аьлта lац, керттерча дакъе из латт боарам боашцаш чlоагlа шоай Даьхенна, халкъа, Коммунистически партена Советски правительствани мутlахьа болча нахах.

Шоай эскар боарам боашаш чlоагlа духхадене вай Даьхен къахьетанхошта, герз кара а ййца гадоахарех гу парча мешарера кхоалина къахьегам тешшаме лорабеш латта ха хилар. Цар йоакхо в Герзашщара Низаш хlа аьнача тlема кийча хургдолаш доаттадара хилапаз дарг мел доацача хlамацца lалашдара. Халкъо цlенкха а це хоалабеш, тlеlа духхагlа чlоагlбеш тlемахошта лоаттабеча бувзамах латт уж чlоагlен эшалергдоашаш хилара хьаст.

Советски Герзашщарча Низий тlемахой хьалкхебахь, кхе а бу марксизма - ленинизма - идееш, парте кердача Программаи Уставен положенеш, коммунизм хьалъерий моральни кодекс тlема гlулакта тlарча хlара сага дог тешаши гlулакх деча, лешача, оамалашка чуч дог уоахтатадеши хургйолча тайпара, тlемахо коммунизм хьалъчарен Советски Герзашщарча Низий тlема чlоагlал лакхъеча шиб моттиг коазаргйолчен кlоаргга кхетаергйолчей, вежарашка долча халкъашарен вай Герзашщарча Низашта цхьана социалистически содружества мехкий кхерамзле lалашъеш долча цар эскарашцарен доттагlал чlоагlдара дана йоакхо ергйолча тайпара.

Вай даьхкхьей башха-дикъе командни кадраш. Эксарий состав — из белгтала вай халкъа куреал я. Советски Герзашщарче Низий хlаизалце цlенкха а хиннабац хlанзаябарам салла шилктаний. лакха образовании йолаш боле, ишйло чlоагlбенна эсарлаш.

Советски Герзашщарча Низий тlемахой — уж бе бага дуловки вlаелела лакхха мах беш, адамий кхьакъал гене хьакхедлача культурин рузмий доархlам кlоаргга кхетабеш боле нах. Царга кховч сагслате, ший халга, ший Даьхе йоаржа вола саг, возаль абеш йолча искусства сага телам доле ираза дига тlоэзалан.

Цудуллъе вай дерригача рузмъех вгара доккхагlа доле рузмга де саг деррагача адамий толашагlа йолча кховеших болча ший тешамка, ший низаш, ший вахар дlадина а Сийлахь-бокххача Октябрьса карагlдаьккхарий лоралде шо кийча хьларца.

Сийлахь - йоккхача Октябрьски социалистически революцена 50 шу дизаре хьалхагlа аьлла «Днепр» яхача учениешка геттара дика хьаькхьар, гера кила а кйца лоаттабеча кьовсамл тайп-тайпара декхареш кховчашлеча сага доархlам нел бокха ба. Мамогга чlоагlа тlема тардаьча хьадашка бlунашта хьалкхекхар учениеш юкъе даккхьа лоаца лолча герзашщарча низий деррагача тайпаи бlунийш тlеме низ лакхбенна хилар, цар йоккхий тlема торонаши дегlаахара дакъа боарам. Учене результаташа гайтал ну ниттa советски бlуной, берсача герзен техникин бокъонца бодаш вай. lалаьмате йоккха тlема говзал хилар геттара дика морально-тlема букъахара дошкам хилара.

Мехка шедарвол низ дlахо чlоагlбара. Советски Герзашщарча Низий чlоагlен лаккхъара тlадерзадаь массехк дошкха тlулакх чакхдаьккхад укх тlехьаоча хана Коммунистически партеи Советски правительствай. Цу тайпарча гlулакхех а «Гlоргарча Малхбоалене Израило хьоаньта агрессена дувзадена делаеча Советски Союза политика лакхъетарз» КПСС ЦК июньски (1967 ш.) Пленума решенеш, массаза а йема гlулакх де пеххарийна хилара лола керда Закон тlавгар, кхьдараш Парте решенеш найна боалаш, цар lалаьмате доакха повкъостал дешхилар хlамое а гучайнад доацьой соединеней вахара а гlулакхий а дуккхача оагlонашкара, командирий а политболххой а политически органаш партейни организацейи практически балла тlара.

Советски Герзашщарча Низий шоай тlема ярт шу дизара наккъаболхьаш вай тlемахоша тlаrlертта къахьет, керда толамаш доат тlемен политически кийчо ера, бlуний тlема дисциплинен тlема кийчен дlахо чlоагlъяча. Хlаьта вайга бизаача тешачпа ала йиш я вай эскари флота хlанз саг низ болаш цlакхха в хинадац аьна.

Цlакхха а на хинача тайпара [redacted] чlоагlлуши латт фашистски полчищашта лаьттача тlемашка lолахийтача цlийца лоттадени социалистически содружества мехкий эскарий тlемахошпара вежарий доттагlал. Цхьача еча учениешкен маневрашкен Варшавски Договора мехкий эскараша шоай гlулакхаш нийсен бувзам болаш чакхдоахьадолаш шеьрлу, Гега каре а кйца социализм мешарен гадоахарий вlеш вдттув бокхха, тlом тlа ковкъостал де уйле хул.

Советски нах тешам бенна хьаа мегаргба герз кара а кйца шоай гадоахарех, цар сийлена лорадергда революцена карагlдаьккхараш, торо lалашъергья сийлача коммунистически кхоален дукха сатийна къахьегара.

Кlезиг - дукха лоаньа цкьаьтом статья.

Кlезига дац тlема хьакъехьа вайцига хьадаь картинаш. Цкьабакъда, хlанз а дац Европа мукъаьнккхар махкахоера Советски Эскар бизача боархе хьакьохка картина.

Хlанз «Мосфильм» яхача киностуде доахаш латт вовзаш йолча режиссера Юрий Озерова оттаеча «Мукъаьккха Европа» яхача кинотрилоге картина. Исторически бакъдар ший ерригача объемс тьахьохкар — нитта да ну лента авторий хкар. Историзма, материала хьурматлора принципо Юрий Озерова хьаркашка оттадаьд кхы цхьакха а кlезигача лоархlаме доаца деккар — моастагlа хьахьоккар эхьца ца хулйнвга. Зрителашта экрана тlа бlаргагургья Москва, Варшава, Лондон, Рим, нах боабу лагерь Маутхаузен я, рейхсканцеляри я. Царна хьалхашка чаккьаргья югославски партизаший кьовсамаш, Кнео мукъаьаккхар, Тегерански конференци.

Фильма дукхагlча эпизодашка исторически деятеляшта — бовзаш болча советски тlема хьанкиашта улара гlулакхаш дар бе вай салтий, партизанаш, медсестраш.

Хlанз вай мехка доацаш латтача фильмаш эгара доккхагlа долча цу фильма тlа чуйкина бош беш латт. Шин серех («Курская дуга», «Днепр») латтача «Европа-43» яхача трилоге хьоккара фильм сентябрь чакхбоалаш йистеданкха лаьрхlа.

Сурта тlа: «Центральни фронте штаб» яхача объекта сурт доаккхаш латт. Маршала Жукова роль ловзаер — артист Михаил Ульянов (аьттехьарвар), эскара инарала Рокоссовске роль ловзавер — артист Владлен Давыдов.

В. Мастюкова сурт.

ТАСС фотохроника.

ОСМИЕВ Хьамзат

ДАГАДОАГlА

Поэма тlара дакъа

...Дагадоагlа, уж шой чона
Тlоадеш хьехкаш, лаьтта бlехдеш,
Тайна сармах хьайна ха,
Укх дунеах ший ког-кlийле
Хулга лаьрхlа, шийх бlубенна
Из гlаьр вайгахь хьайдда ха.

Дагадоагlа ше ихойча
Ший кlантагlа «Гlонтта!» —
[illegible]

Сийлахьа парта кхайка ха,
Дета мазаш тедаш сана,
Сина lктьхаш, довзит тьоша
Гlаьр вай мехка хьайда ха.

Цхьа саг санна кхоталеша,
Масса lомаше къовлаенна,
Вай халкь цхьоагlа гlотта ха.
Лаьттар бахина сагал кховчаш,
Тохабенна, Советски мохк
Гlаьра духьал етта ха.
Шайха шlора гурмат хиина,
Хlара кlетарг, хlара кхера,
Бомба санна, лийха ха,
Нийсхал йокха гебагlа санна,
Мехка чура хlаро морг гlар
Цу сарновах лайта ха.

Дагадоагlа, цу шой къорга
Чу а бели, хьал ка хьойтан
Вlеха сармах тайна ди,
Цун эскарой уж байракхаш,
Кlаттlабокха нувнаш санна,
Вай вогашка лийга ди...

БОЛАТ ТlАДУХХА НАХ
Ткашеш лодиазолен этова.
М. Редькина сурт.
ТАСС фотохроника.

ХАЛКЪА ИРАЗА ДУХЬА

ЧАЬЧАН-ЮРТА ваьча ахархочун воlа Осмаев Баудина берара а валалехьа байзаб капиталистически эскплуататашо чам. Пайтта шу дьнна кlаьнк хиннав из гроизенски нехкдаьтта промыслашка масленщиккала боаз беш волча хана. Шийтта хахьета балха дено Баудина дегlапара бераргга шо дlаlувдаш хиннаб.

Кхьыча ерсий бохалоица цхьаьна вахаш а дехи царна дедар-доагlар дувцаш вlацкий кхаьмаьнш деш а хилар кlоаргга дар йитай цун саьлетам чу. Пуддукьа Октябрьски революци нахилланга а революционн къовсама йохкъ тlа волаенна из, хlаьта берайттагlча шера юкъе Гlой тlа Асланбек Шерипов командуиш а волаш вlаигlдолжам лаьттача Нохчий - Шlеча Эскарерча Исаев lабдул-Рашида сотне а вахав из ший лоlамагlа.

Ха йоа а на еш. Чупйина темо, къаьтта а «Максим» яхача пулемета доагъар ловзе уж кхувса lохавалеи волавенна тьова цlеоскарзо Б. Осмаев, тlемаш дайлача тlемалоша повкъостал а дени.

Цкъабакъда, из гlулакх дукха дlаьхленнадац. Пачхахьа полковник хlина Бичераково керте а волаш хиннача хlайча казакий кертерчар 1918 шера аьтхий Грозне Советски lаьдала духьала восстани хьоаьй. Цуй улицашка доладеннад бlаь дийнахьара тlемаш аьнна историна юкъедаха тlемаш.

Реалце низон 3—4-ха тlох хиннад Грозный хорашч хинарий дарал. Большевик Николай Федорович Гикало керте лаьттача цун Шlеча Эскарен революционни болхлой отряди штаба сихха повкъостал ина хьал еттид. Цу тайпара повкъостал кхьчад Нохчий Шlеча Эскара оагlонгахьара. Цун командуиш А. Шерипова сиха Н. Ф. Гикалой мукъагlа хургйолаш яхийтача тlашлой взводаца хинав пулеметчик Б. Осмаев а. Граничн улицагlа (хlанзарча «Победа» проспектагlа) позици лаьцай из вовзл дlаккхийттача, шор. Федоров командир хиннача цlеоскаркой рота.

Бирса тlамаш дахьленнад оахарий хьесапе къахача кlайча вазакашна. Сентябрерча цхьан дейнакъа вай поэцента хьаржьаьнча чlоагlа етака йолаьй цар. Кlай хазакаш меттигера меттиге удаш а текхаш а тlа-тlа гартакхоачаш лаьттаб царна. Дорхьенна, унзаръаьнна дар йоахьаш, гoнарваш в батенаш шаьра йортагчада гарга кхачьчаб уж... Цу хана ший пулемета тlехьашка цхьам цlерой корага вьеlаа Баудин. Цун хоаш тоlладь бе а дехха вьеlа из кийча хилнав севунд алалехьа моастагlашта из етта йохалдийта. Цкьабакъда, приказ хиннад: моастагlа кохудла гаргагlа тlа а вайте, тургйоацаш, тlаттlаоа цунна етта. Баудина из кховчаш а даьд. Ца ювлаш лаьтта цун пулемет цхьа мутах мара гарна боацал тlа а баьккха, моастагlий юхера а тlахьехка кийчлушехь а юкь йолленний. Баудина бlаргагуш хиннаб шийна хьалхашка lолега моастагlий. Дукха дар уж, хlаьта хинарах а ек тlахьача кlайча казанех хина деъиий...

Хьал эгаша кхохкадеагlа ваьта, моастагlа чlоагlагlа тlагlертача моттигашка ший пулемет а тlехьа Баудин ухийташ хиннав Федорова. Граничн улица тlара Александровски улица тlа (хlанзарча Первомайски улица тlа), «Молот» яха завод йолча, цигара фронта кхача доакъошка ахийтав из.

Грозне тlеххьара хиннача тlемашта В. Осмаева дакъа лаьцад кlайчар къаьстта чlоагlа оцло еш хиина Волгски кlайтвардийски полк йохкеча юкъе.

Вазайттагlча шера сентябрь чакхболлаш Н. Ф. Гикалой приказагlа «Халкъа lаьдал а кортамукъале а бахьанера къовсамех» яхача бронепоезда гарнизон чlоагlье кхача тlемахошца цхьана ший пулемет а тlехьа Баудин а вахийта. Тlом беш Грознена гарга гlоалахча нанменнаьт тlа лийнай из воаш. Цхьа бурт баьнтача гlоиа бронепоезда тlара яха а воаловаь, грозненски улицашка тlемаш беш хиннача цlеэскархой мутlарех яха а дlатехан из. Цу тlемашка цхьан дийнахьа хьога чов а хинна, хазарте lовкха хийлав В. Осмаева.

Цхьабакъда, В. Осмаев масса а хана хиллар пулемета тlа. Нийслора тlема позицешкара хьа а ваьхке, кхыча тlемахошца цхьана Нохчийчера кхачан продукташ тlема кховчамаши кхахьа гоар-ворда транспортаца из ухийтав а. Цу тайпара цхьа вахийтача Грозный лоравранто ве ера кхо фургон етта патронаш йоакхийча топий кхоачи, цlаьхха вахийтача жувра хьоара дера.

ТlЕМА хьалхарча шерга тlа латтачул кlезигагlа кхерам болаш дацар из а. хlанз ваьча хавет долча сахьата моастагlчун доцлой разведкашта тlамийсвала йиш йолаш дар хьал.

Ноябрь бетта юкъе бичераховцам биза бахь а бахь, Грозный битанна из боалча оттабир.

Цхьабакъда, тlехьетагlча шера юххе пачхахьа инарал хинна Деникин керте а латтаж хиннача контрреволюци, Антанта мехкашкара повкъостал а кхача, Кубанерен Донерен шерра наступлени доладир чlандаседехьа а кхувбеха а. Шо Эскар тlехьашка дуланза ца доалача оттадар. Цун грозненски гарнизонах цхьа дакъа Владикавказгахьа арадаьлар, вож дакъа — А. Шерипов корте хинна Нохчий Шlе Эскари Н. Гикало командоваш еш хиина юхейиса революционни отрядаш — Нохчийтех лоамашка дьяар. Царца хиннав Баудин а, Цо, цкъа лаьца да lеш, дакъа лийцад деникинашцарча тlемашка, легендарни А. Шерипова духьал цунга, Б. Осмаевга шийга тайна тlема приказаш кхоачашдаьд. хlаьта Воздвиженски слободашка шухе хиннача тlом тlа из вувш цига а хиннав.

А. Шерипов вийначул тlехьагlа кхача тlемахошца цхьан Н. Гикалой партизански отрядаш дlахийттав Баудин.

Цхьа lоlамаду деникински терор хиннача эггара халагlча махагlа Чаьчан-Юртарча Баудина дахь Осмой цlагlа хиннай цу отряда штаб. Хlаьта Баудин цу хана Грозне подпольщикашца штаба бувзам лоаттабеш хиннав. Н. Гикалой распоряжени документаш къайлагlа цар лоочин кхартирашка кхуьйан хиннав из. Цу гlулакхе цкъа Грозне вахав волаш кlайчар патрулъ лиьна а лаьца, шоай контрразведки хуган дакхнан из, цкъабакъда, ше хьоаш хина къайлагlара, хаьхат ломкъа lайша а lайша лоа вlаштlехьдаьнад цун, хlаьта цо бахьан долин кlахара а ваьннав: цхьа цунгара хlама а ца кораль контрразведкашна кlанийлаз из.

Гикалой цlеча партизаштой еттраде волаш, цкъа лаьна ца lеш, деникинцашцарча тlемашка дакъа лийцад Б. Осмаевга. Цу тайпара тlом бе бийзаб цун шоай Чаьчан-Юрта а. Из тlом беш хlайчар эхийтад партизаний штаб чухина Осмий цlа а.

Тlехьетагlа шу чаккдоалчи тъхьалагlа шу доллуш мех — из Шlеча Эскара деникинашцарен боххаль дlаьккха ха я. Тъхьалагlча шера парт бетта Грознера эккхавала моастагlа. Гlеран шийна лъчоваш ерсие йолланний. Цхьабакъда, Баудина хlаьта а йистебалилаж хиннаб тlом. Ший ховед а пулемет а тlехьа бронепоезда тlа а ховваь, къулбехьа — Порт-Петровске (хlанзарча Махачкале), Дербенте, Качмасе... вохийтав. Цул тlехьагlа, бронепоезда экипажаца а волаш, Баку, Евлахе, Гlандже азербайджански буржуазаи националистам — муссаватисташ бехабеча дакъа лувцаш хиннав Баудин.

1921 шера, Шlеча Эскарца гlулакх дахь ваьча, ше ваьча юрта вха цlаноера В. Осмаев. Маларе гlашлош еча а Сийлахь-боккхача Дай-мохка тlема а шерашка деррагача советски халкъаца цхьаьна тешшаме къахьегаш хул из. Хlанз пенсе тlа да Осмаев Баудин. Цхьабакъда, из хlанз а сациорте, дика хеланув, хьинарах визаз ве, хlаьта тlемай хьакъехьа шийна дагадоагlараш дувцаш касп-каста дошархоашта. къахьегамешта цаллашка къамаьлаш а ду из.

А. ШТЕФАН.

ГАЗЕТИЙ ОАГlОНАШ ТlАРА

КОТАЛО ЯККХАРА

СИЙЛАХЬ - боккхача Даьймахке тlом тlа вай котало яккхара керттарча бахьанек цаl дар вай тьй чlоагlа хилар. Вай мехка къахьегамхоша массе меттэ шоаш яхе ца беш къаьхийгар фронта эшар хилийтара, обороне мха чlоагlбара. lаьагlьеннача газетий оагlонашта хьадуц цу бирсача шерашка фронта мел эшар lалешдеш советски наьй юкъечаьдаь турпала гlулакхаш.

Хьажцаргда вай «Сердало» газета.

Къахьегамхой оаз ек газете оагlош тlара. Республика къахьегамхоша дlакхайкъду моастагlа эшшара мел эшар да шоаш чlоагlо аьлга, къахьег дийн бийсе ца къуесаш, «дерригх фронта, дерригх котало яккхара — из я цар дагиа.

«Хьы а дикагlа болх бергбе вай колхозий кхашке! — иаш корта я болеш а 1941 шера арадаьннача № 72 йолча «Сердало» тlара Жlайрава иннача митингера отчет. «Феррагlа къахьел даьдеца тlехьийзар, — йоах цу тlа, — хьиан хьалха господстваш дlашара, - Цар хьникийнадор сийлахьбенка вай социалистически Даьха лорае шоаш ниикмиа метте дlаогта кийча бага, дерриге болхана компанеш шоаш тъонтема цакайхохагlйолга».

«Вай Даьхенна фашистски бандиташа вь нилет цlенниа ца хезача тайпара тийшача балхах вь в, яхаш ладу № 73 йолча (1941 ш.) номера тьалхарча статья тlа, — Цудукъа германски фашизма гlаьркой хlаналбера, воай Советски Союз лорагра нихм хьинари итё а це деш деззача дийнахьа ветаргда вай цу моастагlнох. Беррригава волхозхоша йоах: укх 2—3 дийнахьа воашка мел йоакха печахьаьнан садененн дlалургья вайя.

Газета хlара номер тlа кепаетт «Деррига оборона» яха рубрика. Цун кlала хул болхлоша, колхозхоша тlенйду декхареш.

№ 78 йолча (1941 ш.) газета тlа аьнача колхозхоша хьду: «Оана гlазгlаша, хала гражданска тlемаш долча хана, вай шьдолча къамаша санна, шоай санош а дакар - лелар а це хьодеш, цlенкка а бишургбоацача Ленина соратникаша Серго Орджоникидзеган Кировгин хьалхие а йолаш, моастагlчох латарца дlахьекхар тхоаш Советски lаьдале мутlаль, эшар а тхоента тхьай са санне из дазмм эшар а.

Парте Центральни Комитета писмаш уээйт къахьегамхоша шоаш тlенйда декхараш дувцаш, цар тешам лу фронта мел эшар шоаш дергхнарa. «Оахь беррига ина тlайбохкийтаргба, — йоах Пригородни районии партийни активо ЦК дахьийтача писмо тlа (№ 83, 1941 ш.), — вай Шlеча Эскарен Форда тlема флотен цхьаьнха хlама эшаргдоацаш lалешдара. Деррига низаш — моастагlа вахаваре!».

Кхалнеха шоай собрани тlанйце декхараш дувцаш я «Патриоташа декхараш тlенйду» яха статья. (№ 88, 1941 шу) «Болхлошла бола кхалнаш, колхозашкара кхалнаш, гlунашка бола кхалнаш! Хьы а тешам бехнагlа lомайтте нахаэрзее малча нехьа профессеш, Даьха лоаре баккхоашта метта кьы а хоадам бенашагlа дlаетта станокашка, комбайнашка. Кхалнаш — колхозницаш! Хенахьее ца дойташ дlат чуэцдара деррнгаш дадовла кхарчарча балхашке».

Цу шерашка вай къахьегамхоша мешта къахьийла фронт чlоагlьяра къаьтта вьегойташ а «Фронте бахарий меттигга дlаватта яха корреспонденци, (№ 90, 1941 шу). «Мочхьий - Юртарча Черногlаьзе цlенагlча колхозера Муталиев Уматгири Шlеча эскаре вахача, цунна метта болх бе хьар 64 шу даьнна цун нана Соаглi. Балла нормаш 150 процент кхоачашйеш ю. 14 шу даьнна Ноэдаш Шlеча эскаре вахача цайь вешийна меттэл болх беш а, хlаьта болх дика а бу. Тlом тlа вахача цай вешийна Султыгов Мухарбина меттэл болх беш а 14 шу даьнна Мархи.

Хьинаре къахьег 44 шу даьнна Эгиев Гикьаза...».

(Йистедоалар 4-ча оагlо тlа).

ДАИМ ЯХАРГЬЯ ЦУ ДЕНОЙ СИЙЛЕ

КАВКАЗЕРА lуйре юкпа сэаш яц. Хоах хул из, къаьнетта юрташка. Иштта тхоай Экажкъонгий-Юрта 1919 шера 17 июне еча lуйре йиьаац сона вlалла а.

Цу lуйран бьхкар тха юрта ва бовза. ве хьийха къьынй — белогвардейнаш. Ха-м хоора тхона уж боагlергболга а хlаьта Советски lаьдалтахьа баьна гlаггlай царна па безала а.

Дукха нах ахийтар цар, тхона хьакарадуоаа, оахи яхар де поашта зе - зулаш па а дайташ вхаш Тlабоагlа низ чlоагlа бар, нах дегабувлар. Цхьан дийнахьа юрта йистте улаича тха Ачкхаза боарза тlа вlашагlкхийттар мохк. Уккхае бар гlаггlай ерригача юрташкара бьхка хагий а боккхий а нах. Кхо вэар соагlе саг вар шега. Цу деррегача алакаша аьлар Деникина яхар дерташ аьнка. Из чlоагlо а вь аlа-хьа бахар нах.

Хlаьта а сонаш баьар белогвардейнаш. Царна гlо деш бар гlаггlай эксарашн хьал дола нахи.

Цхьа-цин кlерн доаллаше а цlаьхха а юха вlашагlкхийттар мохк. Из дар Дошлакъе - Юртан Экажкъонгий - Юртан юкъе. Нах гуабенкийбар юхера а дош хоададе. Къашаьлаш лерашa хьагойтар белогвардейций питаы, дийаар цар де лерхlараш.

Цу хана тоара тlа а вагlаш цхьа саг вара. Цо хоаш бар Вокзале гоарени йола вагонаш тlа йотташ латт, низах балха нах а вагонашта чухошшабаь, аьна.

Цу минуте тхона юкъера цхьа тхьаь аттех товрабаьрий аlа а къаьста дом гlоттабаь Вокзале бакар. Со а кхы лоттаваланзар, зарна тlехьа вахар боккхагlбашкара пурен а дайха.

Тхо аlахьачача станце бар, цу саго яьххача тайпара, арме бига кийчбаь нах шоай говраш а тlехьа. Тхона дукхьаьбьтхкар эксараш: Бекбузаров Солсабики Гойгов Керим. Тхох хьабараш вагонаш чура пах арабаха а говраш lокха а бахар, тхо кариа сайкар. Иштта атта тхо доккхалургдац шуга аьвар цу эксарашка тхона юкъерча цхьание. Тlаккха оаха царна гобир. Царех цаl техха а нийха дукхаьлотта велар. Ци теха тенча ахийтар Сапралиев Кхальармана. Хlаьта а котвалзар из; шолгоара топ теха вайра из пигга, вовдаш оаха штабе lобигар (из яр хlанз юртболжама техникум улаича).

Иштта дар оаха Ольгински латтача Деникина бlуга дахийтажон.

Хlаьта а моастагlчун ниэ чlоагl бар. Цу из лакхахьа йийцача lуйран ятт сахьат доалаш Навсар, Кертенгахьара Экажкъонгий-Юрта тlаболабелар кlайтвардейнаш .Дукха бар уж гlаш а гоаршаца а.

Уж бlаргагуше а оарц даьккар ха тlа лаьттараша. Команда елча санна цу сахьате хlанз совхоза керда контора уллача ара шоай герзаца гуделар дукха вlамаш.

Хьалхе а мьха кийчаьча оконашта чура бергба вай тlом, хьа. тlабахкийта йохкар пхьабараца. Юхе вайта йиш яц моастагlа, духьал дахка деза вай цунна, — аьнна команда елар тха командира Яндиев Заlамас.

Дегlаз а ухаш летар гlаггlай пхорч кхочачаеннячул тlехьагlа. Баьйнийрзача тlом аьггlбелар. Бакъда, моастагlа тlеьнакна ваьнавашар. Цу бус е lурра лата кийчо еш вар из.

Садолийта йиш яц нунга, атака е еза, аьнна вlашагlделлар оаха. Майра атака яр из. Шоаш мачахьа гlа ца хойташ хьакзабир оаха уж. Цу бойсана тхона юкъера пиl мара ца леш .(Сапалба Гелой Колий) дукха нах боабир оаха. Тlехьашка аьлар моастагlа.

Бакъда, дукха галзар яха тlава. Хьалхе а дена шоаш лайрхlар чакхдаккха вlашкlехьдалар нар дукха из аддальа. Къоза йоагlайг нар Экажкъонгий-Юрта Сурхотlена. Укаш сана бlаргашта хьалинна латт из уйзара сурт.

Хlаьта я оаахаш йоакхар царча гlаггlашкара. Цар дукха нах дир боаш, бокхий нах, кlалбиса кхалнах. Ший цlа а тlехьа йоагlайгр бlаьра хьана Гагиева Базий, из санна йола йоакха саг Цароева Докка, вошаха саг Ганиев Блеход Мушар, кхабела юртара арабеха из кхийна нах.

Бакъда, царна майра гlаггlай зlамига хьан цьй бокъа, аьтта лораде кийча долга а царека порядкаш кхоаттае гlертарашка из гора отталуургдоацилга а. Царна духьальоттаи вар зlамига а воашка а мелвар.

Хlанз а тlехь дагара вола сона безаьхах кхе тонаш лаьттах lо а тахках хйина такеатта тlехьа вена вах хlаьхи. Дiц токар цар топ. Вайа а майра уж.

Уж маьшиб, хьныаб текха дезар. Цар денал, къонахчан дlадоланйтача дика дар хlанз хьалхьуш боагlарашта.

Масса хана а «къонахий» гlулакхашта юстара лаьтта, хlана цо бос, саль хате бусалба хилнах, шоай бокъонаш а предрассудкаш а йиш а сина, тlема юкъе чуул, хьалхарча мугlарашка уетт, догlа санна хьетlадеттача моастагlий кхорча юкъе гlолла патронаш хьетlакхук, ческаш еж...» — кхиш яду А. И. Микоена 1919 шера 25 ноябре араьннача ший «Гlалгlашкахьера восстани» яхача статья тlа.

Тхона юкъе а бар уж тайпа кхалнах. Дукха нах личара бьхкар Навсар - Кертарча дуккхача бераш цанеш Зейнива Соагlа, Сапралиева Хамсата, кхычар. Хьетlакхухьар топа патронаш, нана хий, дог хlама.

Уж балгабехе а бокаш. хила а бела тахан -нах. Турпала гlулакхаш да цар дlафраш. Хlаьта а хилайнар белогвардейцашна вийрхlар. Юрташ хьгале а нийре яхацазар. Ленина парте нахьа дегашта чу лотабеьча сийга сердал йоаш ина хиланнар моастагlчун.

Хlанз хоьлуш, дегlайоагlаш лаьтта са юрт вlалла тара яь кхьалхе хиннача. Ираз денад хlара цlагlа. Цун сий дела хила база хlана хьалхкуваш.

САПРАЛИЕВ Кьозр, грензанени тlема картинан.

1918 СССР ГЕРЗАШЦАРЧА НИЗИЙ 50 ШУ ДИЗАРГА 1968

БРЕСТСКИ КРЕПОСТЬ ЛОРАЯЬЙ ЦАР

Радмица вийтах ... Османа Халида тха газета дІаяздь Бресте турпаларча оборона дахьа лаьцнаш хиннача Халухаева Мурт... хІоко Османа дагадаийтарш.

ДЕЛАЕ а боегІаш крепоста-турпалхо нуре цІи дела Брестски крепоста. Из цІи лелаэ Бресте боьхо пхизара шоай цІиі мохкадаьд молхийн гІалгІайн юкъе а болаш болча Советски Союзерча дукхача халкъий юкъалаш.

Цига лаьттача эскара довзоцана гІулакх дош хинна вай Нохч-ГІалгІайчен дукха къонгІаш. ТІом болабалча вейн 26 шу соьгІа хилаьнчий. Цьанна гІулакх деш хиннарий дукхачар цІераш тайпан цІераш йицъенний, цхьабакъда вай советски нехе крепость лорабеш доржа, дуьхьала аь деноэ цІанаьх а дицлургдоецаш ца дег чу дисад...

Аз гІулакх деш хиннача 125 стрелковаи полке казармаш крепоста цитадела чу а йоацаш, Кобрински укрепрайон, къамбаседа-малхбузен дакъе тІа. «Гобьаккхе латтача казармай» арахьарча пенна 200 метр гаьна яІар. Тха полкаца гІулакх деш шоаьтхьа итт сагага дІахоахаш нокъмйн гІалгІайн бар, цхьабакъда, царех цхьабараш мара сона дагабогІац. Іимерцаи сатийнав яр 1941 шера 21 июнера буйса. Дукха эскараш кІирандийнахьа шоай даьал болча город Бресте баьхабар. Воккаш 125-ча полке казармена гаьна доацаш дегІача комсостава цІеношка бахар.

ІуйрийІна дикь сахьат даьиначе тане моаж аьгача сонна еррига казарма а еагаш хиннача уизар, тато сомаленкийтар тхо. Фашистий итташ бомбардировщикаша хьалле тІа а хьаьа бомбаш чуеттар крепоста. Авиабомбаьшта тІеххьа лелае. Йолевлар Бельш йолча бонкийча топийн минометийн снарядаш а миная а.

Хьалхарча минутешка чІоагІа беха хьаьзар цІеэснароой. КоргагІбаьна бІухой цхьалхача ночал-хечел казармашкара ара а удаш бомбардировщикийн штурмовикийн цІеоэ, минашта, снарядашта, автоматийн пулеметийн лкорчашта кІел кийслора.

ХІьата крепосте мел доаьл яІамь еррига моттиг сийрда а хьекха доагаш, ургІаш, декаш, лелхаш дар. ГобьаккхтІа латтача казармай здашеш тІа боьде-цІеча кІура мохуаш латтар. Доагаш латтар лоалаха дегІа комсостава цІенош. 125-ча полке казармашта юкъара бІарча ... дІалаьцца бомбаьоаши кейа чоениш хиннарашн бадар. Дег доаадаш деттаи цІогІарч а дехаш, комсостави цІеношкара нуна, боахьашка воудар ахкадели. ... Дорадок оттавогІолаш бола командираш боацаш бар. БІухой шоаш тоьхабелар оборона, вІашагІйолла. Юкъенца доз доладенненча хана со ... ХІьата а со отделенах командир вар. Сай бІухой тІегулбе вола лелар со. Беламех ... хоолла иштаь а йолаш тІайоацаш фукьшийн ... а йолаш вола цхьа зІамагІа вола лейтенант удаш лелар бе йоаллаш тепчаи деттар цІогІаш а долаш.

— Юхасовца, новкъостий! Себоргіа хила, новкъостий! Корзагіа ма дуэла! — Цул тІаькаь а сен сона тІакъылетта массахи бІухой бІарга а дейна, хаьттир:

— Тайпан цІи фий хьа?

— БІухо Халухов ва, новкъост зІамагІа вола лейтенант.

— МугІарера Халухов! Аз тІадулл хьона отделенана команда ялга. Нах аз турпба хьона. Хьа мекагда царца цигаьа гІоргва хьо! Малхбоаленгахьарча белашках тепча дІакьехар командира. Белаш дІамеьцар немцашь. Уж цигара ара а кхийса, цига нозмцаш лувца еза.

— Мегаргда! — мел делар аз.

ЗІамагІа вола лейтенанта цІогІа техар:

— ДІавотта мугІарера! СихагІ лела, сихагІ! Тамаш Йолаш хІама а дар из-м, минута хьалагІа шоаш мийн лечигаргба ца хоьш удаш дийна бІухой, ца воашча командира бІубенни команда телаш хезана, ца! оалагІира тІехь, са группаца хьаьуттар. МугІаре уттар кара, гора доацареш а.

— ДІабига йортагІа! — дийна сога цІогІа а техе, кердда группане вІашагІйоза волевелар немедир. Цул тІехьагІа дениз хьы бІаргаэдензар сона из. Са группа шин мугІарагІа латтар тхьаь тІа саг. Команда елар аз:

— Напреео! Доада сона тІаьча!

Цьан бе йоахаш кочи патрешаш шоллагІна бе йоаллаш топи а йолаш. Малхбоаленгахьарча белашкахьа ваьдар со. БІаьхача шин мугІарагІа удаш боагІар са бІухой. Цигахьа — Малхбоалангахьарча белашкахьа удар цІеэхаргой шоэ группаш а. Хьаьзашкахьа довгаш латтар хемий разведка хиийш.

СИРДАЙОАЛАШ латтар. Хьалхарча сахьате тхо карзагІдаьнна хьаьзарах аьттув хийбенна фашисташа Малхбоалахьара ложе валаш дІайийцар. Цигара автоматицаи пулеметацаи доэ дара цар воашатеи цитадель немцаштеи хьаьзаьнгарча майдамашка. Кхоечаш тхо крепостера гераде бодеча корторча нахьхе тІа дІа тІа а доаллаьхе автоматеи хьектар тхона. Оаза, аьтта Іо а дийша, тІом юхабелаьбар. Цхьаммаьхо тхона шитта оагІорахьа «Ура» ахкаш цІаьттарь детта цІогІа хьаьзазар тха группа. Кхоечаш са команда ена а оалеенаь ништа «Ура!» лаьча цІогІаш, ура а ийла, велешкахьа къийлкар са бІухой. ТІаьара тІа цІогІа тоха мара цІенаьзар са!

— Къанцаммаха долла, кІантий!

Эттара уизараргІа волашта дІатІалкама противнике сигнала доагІа догІа сонна тІальзахар хьона автоматий тхоэи. БоабьрашкахьахІан новрашаи юх а ца а хьомаш, ткоаш модолаза волашне кхочар тхо. Тхогаьяре вала оагІув шир, бар. Са яр а юкъелаш йолча бІухой дукхане группаш, тІалакелча — иккхааш мацхообу байдар оборона немцой. Са бІухой, бІарг-цІацхьан тоххача юкъе вала тІа а бахна, шеаш боллаьанне а доа деш бар, фашисташ цу тІара байдаа кн чу хьийлар. Кlоалигачар марг аьттув балелер царех мел деньа боала.

Вале цхьайолча группашта командоваен шега шийна дІатІайцар цхьаьлза зІамагІа вола лейтенанта. Из боахьонца зшача хенна дар. Эттара дахаргІа йола немций кхо атака ле йийзар тха бІухой. Цу хане гхоне хьатІаккхачар малхбузенгахьарча доезон тІа тІехьашка боагІаш бола пограничникаш, 70—80 саг. Царца бар кгхьарна комсостав, командираш. Пограничникашца цхьана тха бІухоша йохабир уж кхочна а атака. Вейштаь гонахье мал йола моттиг дІалаьца давар бахьцера мундираш юхоача моастагІий дехий. Цхьабакьда, боабьш ченнаш хьон дукха мал тхоцара а хьаьстар. Дальхьата 12 сахьат доаллаш кІезиг-дукха сатем эттар. Хьавараоуле, хаш самолеташ тІара хьаьзаташ чухуса баьлар немций, хІама дьлча, йоатар, крепоста гобаь массехк дийнин а латт, дукьале арах мала хІама а дац. Из хьайнадера громкоговорителаша, радиос. Цхьабаькъда, наречо тІамаць моп лара Брест лорарераш цу хьамахьанта.

КІазиг - кІазига юкьма боагІашаш неэла хьаьр обороэнра дуьхьале цхьан цхьоагІонах лелаш хиларах. Сона лела латташ яр Смоленскарча, цхьоалегІча баталоне 2-ча рота гІулахк деш хиннача сержанта Кулемова группа. Дукхача шие бІухоев цьане са группа тха 2-ча рота старшина, Ташкентера узбек Усурбаев корта латтача бІухой группаш дІахьийтар. Обороне тха еррига группашта кулгендалга шийна дІатІайиьдар цхьан батальонна комиссара. Цул тайпан цІи сона дагагІац. Къоссан болабенна хьалхара ди ченядоаллаг кхоечала гергагІартар патронаш кхьболь тІома кхоачам. Льттанна вІалкарча казаматашка яр уж. Цхьабакъда, казаматата тІадолза маьксаш лорадеш, тхо цигалье дІатІоа ца доаллйтеш латтар немций. Кхоана 23-гІа июнь да хІана тхоэсара а дІаорча деноцка а бІухой къьаст-къаьста группаш патронаш ь азийта йийзар тха. Цар, пхорчаш дуецара казарам шоаша тІалеттовзна а, шеаьрча ара гІолла тенаш тІас а лелашь дьттанна кІалкарча силадашка чуэттар, тІема кхоачам чубоаь хьишаш тенаташ хьекхтуьар летаь баль бІухоашта. Уивее, фашистсн ... шинна моттигаш а нийслора патронаш а хьаьш токсаш боагІараш. ТІом болабенна са шийннаэ отделенера дийна висараш цхьан сагдаьр даьлер мара оацаш: сон цІенскара Дрозд Андрейи.

ШоллагІча буйсанна Усурбаева сона тІадиллар сай бІухоица 125-ча полка клубе здани агІона районе а вала, цига фашистски разведчикашта дукьала аз кІийла вага. Тхьо гаргга бІухо юкъеоалаш йола са отделена теххка клубе дІатІа а оза, гІор-тата доацаш цигле дІалелчар. Буйсанна кхо сахьат даьмна хургдаеча хана оза эийра шортига лоралуш гІабоаш боагІача моастагІий боадонаш. МоастагІа наах кхочаца хьегарга а вейта, топии тІаппьзар оаза. Цхьайтта сага цхьаккха а висизар дийна. Царца онбра зисар а. МоастагІчун разведчикий группа хІалакхьа вирар тоам бир аз Усурбаевга.

ТІом болабенначa шоллагІча дийнахье дено аз йош боацаш сагетонар тІаэттар тхона, цу хана деша набара сий бьо нагахье саг оаьар тасца. Дин бийсан ... сталецар, хьогала чоп боьзабенабар. Хи тІара а ... лий да базача бІухой ... моттиг ... Водопровод, сант, машинхьыб буизам тІом болабалалтьа массехк сахьат хьалхагІа а тІехьа немецки диверсанташ дІахоадабьбар. ТІом хьайнача хана дукха нах мийсбенчар юкa гІолла продовольственни складаш йоацена моттигаш мецала готбаь бер уж. Крепоста зона садиаьдар таллаш ... доагІа на нехха декьеги боалзанначе горерси йоагІача хьамо, велача бомбай, миний, снарядий хІуро, кхахкаро, дамо.

ХІАРА дийна хьелледоакар тхоме фашистцие — дІакара гІолга. Байрахк ургІаьцийта эза сахьат балгалдора. Цхьабакьда, царна мол луш сог ваьр. Шоаш йилла ультиматума ха тІехьеьнинучу тІехьагІа шоаш мел болча. Йонкийча топацца, миномеаташа, пулеметацца доа доладора цар. Цхьабакьда, цхьана а бІухочоа дега а дахкизар кара гІолга. Кастта арахьара моастагІчун гонна юкьера гарнизон мукъайоаккхаргинарга а сатуш бар хІара бІухо. Дорза ватор тхо Корински фортий территория тІа. ХІьата цитаделе цІинаш а ца дукъаш тата доаллар. Цига турпаленца латтац бар 333, 44, 455 стрелкови полкий, 17-ча погран отрада, ахьча довзьой бІухой. Тхо а дар цитаделаа дІакьоастадеьн гобаен. Агамаш тІа-гІа дуэтагІа йоре немцаша. Цхьа, кхибоседаенгахьарча Брестски ... Іорах чулыйлар немецки танкаш. Цхьабакьда, царех массехк йохае аьттув балар тха бІухой, хІьата цул тІехьаьгІа дехе хьы танкай атаго низар немцаша. 125-ча полке, зенитни дивизиона бІухоэв, пограничникаш, кхыче довкьоэх деьлта-тха немецки денгара дегІа кІазигуш латтар. Сона хьазадеь кобрински Укреплений обороне кулгалдеш 44-ча полке командир майор Гаврилов ва, шьна. Шил поле латташ лаьттача цитаделе тІа ца а хкоачалуш, крепоста хьаьна ... оборона ... эттар иза. Цхьабакьда, из ... соно Маргаливачер. Са отделене мел лиьна тІома ргулучарна дийна ... дар. 125-ча полке, 1-ча батальона, 2-ча ротера Маргиев, ручной пулеметчик. ТІом болабеннача кхоалегІча дийнахьа, вола нахьарта ... со отде... а чоешем ца ... ХІьата сона ... тІом ... дийнахьа йохкле боацаш чов ... Цу ... Дрозд Андрейи. КхоалегІа да маьхдоалаш хьийца хиннача вевашкара тха полка казармашка кхечалца тІехьашнадоала дийзар. Чаенаш хиннараш казаматацка Іочу а бехха, дІалочкхьебир оаха. Кобрински укрепрайоне фортешта гоннахье моастагІаца баь гІа тІа-тІа дукхагІа готаьуш боагІар. Латаш хина. тІа-тІа кІезигуш аьльттача группашта юкъара бузамаш дыьлагІча, дийнахьа юкъ а кегаделар. ТІом хеттар Ахьенза йисача, 125-ча полке казармай зданешка. Воккха группаца комсостави цІеной тІара эташ ар. Тха полкахк юкъебиса бІухой вІашагІа а бетташ къаьча группай тІома операцешта кулгалдеш хиннача батальонни комиссара группай командирацца цхьана лаьрхІар, кхоана 29-гІа июнь да ехаш тхоесара тІемаца крепостера ара а даьнна, малхбоалангахьа дака. Дийна бисараш крепостера 50 километр малхбоалангахьа улача артиллерийски полигонагахьа гІоргболаш вІашагІахьдьахьдар. 29-ча июне буйсанна 2 сахьат даьлча Кобрински укрепрайоне лоршеш, лаьттарех 45 сагех группа дь вокхьа а ваьна, тІемаца арабоала аьхарІар гобаь латтача крепостера кхь пункта гІолла. ХІара группа ше майлдда тІахьийдар фашисташа тІехьиюта тІакрзазача пулеметашта. Буйсанна мара нахь ца бон хахта крепостера ара дийлла тха кхача доэ моттига — полигоне ... хегІа дийнахьа мара дІаххачадар. Со а вацаш 45 сагах лаьттача группа полигоне кхочадар 11 саг мара. Тхо вьчмагІа уьмлаака гІолла ухар фронте тІехьа. 28 июне Барановичи хкача шорта йисте, немцашца доэ деш хала чоешаш а ь, плен кийсдавар со. Иштта кийсьеннар гебьача хьалхарча дийнахьа крепостера дра ца боаазуш бисача дукхагІбарий изал.

— Вай республика вашаха Бресте лаьттача еррига положен бар. Цхьабакьда, нохчийн гІалгІайн къаста а дукхе бар 333-ча стрелкови полке.

ТІом болабаьнначе хьалхарча дийнахьа сона бІаргаэуш боабар дукхе нохчийн гІалгІайн. Царьра сона дагадоагІа Цечоев Хьалид, Эсмурзиев Бисолта. Брестски крепосте хинхача чоенах, Бела-Подлеска ахача лагера валар Бултугаев Башир. Демблин шача лагера, Варшава юхте чоенах вару а хьена валар Чергизов Махмади. Дийна а волаш цІенара сон шеь гІалгІа хьан — Альмурзиев Соса Іунар, Тамаш Къурейш, Алиев Къурейш, Мурзабеков Юсел.

ТХОАЙ ГОРОД БАХЬАН

1942 шера август бетта «Малгобекнефть» НПУ цхьоалагІча промысле бахьа вар со, Сарр... са чувеча военкоматера ... повестка ухлар тха цІаГІа. Цу хана 18 шу дизадар са. Цул хьалха масестакхаш са а са новкъостий а эскаре гІулакх де даха доларах вІаштІехьдальна дацар тха. Дахкина мехкдаьтта дукха оаш, ше ухкаа а эшаш да оалар тІакга военкомате.

Дег гІоццаьар са эскаре гІулакх де хьакавеш йола повестка бІаргагІча, дукхача хана дена да, гадаьлар кхачалкхулаш лаьтта.

Керда эскаре бахкача нахах лаьтта тха дивизи кІезига хийча лахух тІехьагІа Дагестански АССР Улубиево яхача станце хьажийр. Цул тІехьагІа дукха ха аІаалелха немецки фашисташ дІалаьцар Моздок, МалгІабик. Нах бахка герадаш, юрток боддош тІабоагІача гІаьраханаца тІом а беш дукхьаш етта чІоагІа сагота дар тхо. Дукха ха аІалелха тха дивизе вІашагІьелаар разведчикий группа. Цхьан завода командирала хьажаир хІана «Сунжанефть» НПУ шоллагІча промысла заведующи вола П. Еремеев. Цул воаде хьажавир ...

Улубиево яхача станцера Гудермесе а даьха, цигара тхоаш даьхача МалгІабике хьаьчар тхо. Мехкдаьтта моастагІчох кара ца дахийтара хира тІом деттар цига. ТІехьашка ... ший са дІадаьда кийча вар хІарашр. 9-ча октябре кирпични завод йолча моттиге тІом латтача хьоладир тхо. Цу дийнахьа дукхьашца тІом бир оаха моастагІацца. Цу тІом тІа тхо кот а дахьар. Шоай документаш, геро кІал а дуташ юха тІехьашкь бьелар фашисташа. Массехк доаргІане документаш тІа хаддо дІадахьайтар командирага, цар дьахайтар моастагІча ... хІар.

ШоллагІча дийнахьа ... сона задани ... моастагІа ... чуведа къоаха ... разведчик Мордвинов Владимира Крестников Юрийн тІехвакхта. Цхьакха сага да ходелийташ моастагІа латтача дІатІахкачар тхо, хьовзам баццаш моастагІа латтача юкье дІачувахийтар оаха уж дешкхо а. Цар шийна тилашца хиоачадир командоване шоашта тІадилла декхар. Цар сведенеш хьехачул тІехьагІ фашистий чІоагІале латтача етта йоалелар Дикикай тазаш.

ЧІоагІа лара тІом хилар завод йолчара цхьа гув къуьенш. Немций коараІа а баьха кІаьдда болабаьча тІеха ефро хилийтар цар окопашта дІатІахтача, цига йийтача гранатаца ХІалакбир уж. 1942-ча шера 7-ча ноябре станица Вознесенка дІалаца хаьга хиннача моастагІча дийрхІар хкоечаьхкилалдар, ... тІехьашка ... хьар. Дукха нах ... моастагІа тІехьашка а воалаш, тІом а беш хІахьалхашца аха доладелар тха. Город МалгІабик моастагІчох мукъалаьхкар.

Город МалгІабике тІом бераи сона елар шоаллагІча степень Даймехка тІема орден. Сона цига доьхал, къонахчах гейташ моастагІчох латтац хилар Еремеев Павел, Кобылец Федор, Гайдуков Михаил, Горкавенко Георгий, кхыбараш. Царех дукхагІбараш шоай Даьла бахьан лаьттача цу лирача тІом тІа турпала леташ байра.

Новороссийска юхе «Малая земля» яхача тІом беш волча хана хала чов хилар сона а. Цига ьь вов бахьан долаш дІабаьхха бьзаш хилар хог.

ТІом тІара цІакхьачча каравзийр аз вулканизаторщика гена. Дукха шераш да аз МалгІабикерча автобоахаме цу специальностах болх бу. Валха опыт йоакха а ба. Цудухьа вІаштІехьоэзла са хІара сменах нормаш 120—130 процент кхочашье. Сай бешах цхьан минута а бахна ха йоалйтаи аз шоферашка.

П. БОНДАРЕНКО,
МалгІабика автобоахама вулканизаторщик.

Ученешкара ракетни катераш. ТАСС фотохроника.

«ДЕРРИГА А ФРОНТА!»

ЦХЬАЬХЕН Сийлахь - боккха тІом болча хана фронте саина халонаш ца нийслой а етта хиннадаи тыле а, ала йиш я. Иштта за а дар из.

Сиг санна дораа эаар хІара мехкдаьтта скважина, оборудовани, транспорт. Цхьан минута а саннйта йиш ацар болх. Эскара, фронта техника, продукташ, патронаш эшар.

Венига аьлча, бомбаш Іочуетте къахьегаза «пха» беттабала беш бар. Из тоехар дар тыле биараш та хьалхашка лаьттар.

Нохчий Іаьржа оакхарий МалгІабике къахьача хана со «Горекнефть» дерттера инженер а волаш вар. МалгІабикая эгІахьа доккхача неккъашка ала еррига мехкдаьтта доакха моттигаш дІалийна город Грозненна тІакхача гІертаж вар моастагІа.

Хала деноэ дар уж. Дукха хьацар доакхаш хьаьлаь хІана доха, кьайлахкха дезаш дар. Кулгаш дІатІакхоадалацар, хІаьта а...

Къамка турбаш, ьшнаш, хирлинаш Іочуаха ьлар мехкдаьтта хьаьуьазаш латтача скважинашка. ДІаьхар насосаш, кхычаьа дІайнгар транспорт. ХІана дитанзар немцашта «бит хьаьдь».

Бакъда, тхо кхы болх ца беш дацар. Юххера минут хьатІаккхачалца тхоай болх соцаргбоацаш гІулакх вІаштІехьдаьккхалар оаха. Горагорскена жІарташ доакхараш хьатІаккхоачаргбоацаргa тоаал деш дар тІехь-тІехьа хьахоза хьаэташ.

Юххера тхона хьатІакхачалехьа фашисташ тІехьашка бовла безаш хилар. Оаха йитача цхьан скважино луш доал мехкдаьтта тохаьар Грознерча мехкдаьтта чаккдоаккхача заводашта. ХІьата оаха дІайиккъараш юха хьаста ІалхамагІа чІоагІа хала дар. Кердараш хьаьха аттагІа йолаш дар гІулакх. Ши-кхо километр кІоарга йола скважина йиазд юха аьшкаш хьахха низ болаш цхьакхха механизм яцар.

Иштта тІемо низ ашабьча Даьхенна могарглацар керда скважинаш аха, фунагІа дь а кхаьна скважинаш зийнье езаш яр. Шаьха буйсаш дІаххулар аха цу гІулакха уйла еш дагІаш, хІаьта уйла, творчестве цІакха а йисац ший лор йоацаш. Тха а хьаьр иштта ка.

ТІехьагІа хьал иштта йоахарпа хьина уйла е на ахуаш Іочухийса хьацаш хьальйоаха пхьа механиши вІашагІкьолдар оаха. Из гІо шай тайнара сварка а йоаллаш йола, приспособлени, из Іочу а ххийта лукна теда а тедаш хьайоахар хьашаш.

Дукха ха дІалелха юкъ «зІоь» етта йолелар качалкаш, кхы а хьакаргІа хьахьета болабелар мехкдаьттахой.

ХІана из механики иштта вІашагІкьалчь вІалла юш а ца зета метар. Бакъда шу хана доакха хІана хар ца. Дукха праши елар тхона из бахьан долаш.

Болх бе хоаш, шиа болаш мел вола саг тІем тІа вар. Мехкдаьтта доаккхача цар моттиг дІалаьцар кхуш боагІараша, исташа, боккхийча нахьа. Цар къахьегаи вІаштІехьбоаккхаш, уж Іомабеш, вай потаьргхиларах уж тешабеш хилар тхо, тыле диса коммунисташ.

Специалисташ кІезига бар цу хана а тІом дІабаьнцача хана а. Шудухьа ши-шача дІа-хьа хьемалора тхо. Со са шу шерашка керда мехкдаьтта моттигаш хьаэлачача дакъа лоацаш хилар Саратове, Сталинграде.

1956 шера, хІана со балх беш волча Карабулаке, мехкдаьтта керала аьнна уктаза хьахьожавир со. Цу хана цкха беран клуба мара хІама дацар укхаза. БІаргаште гушнехьа хьаьхьа, тоаьла йолелар Карабулак. ХІана горадок оал цуках.

Юккъенца 2—3 скважина мара ацар укхаза болх беш, хІана бІаь сонгІа я. Хьайийлар хоьера мел, юра. «Сунжанефть» управлене ший цІи дІахаайтар беррагача шлитта.

Халонашта дукъалетта Іемича советски сага карагІ ца доалаш хІана хургдац. Иштта хет сона дІадахача шерашка юха хьежача. Пумпа ниа лу шей ДІахеннарча безамо. Цо низ лора тхона цу хала а Іаьршача тІема деношка а цо лу низ хІана а.

Л. ЗАХАРОВ,
«Сунжанефть» НПУ партком ...

ЯНДИЕВ Жамалди

ХЬАЙ ВАХА БЕЗАМ БАЛЕ

Хьай ваха безам бале,
Хьай лела безам бале,
Вай сийрда Даьле
Хьайна езаш яле, —
ГІатта, са новкъост,
Лома бирсалца,
Лата, са новкъост,
Вай даьй хьинарца!
Хьона хьай вІа лела,
Хьона хьай боахам бехе,
Хьо тахан къонахчал
Дайна вене.
ГІатта, са новкъост,
Къонахчун хьинарца!
Лата, са новкъост,
Цу лома майралца,
Хьо хьай даьна вах ваьле,
Хьо хьай нанас кхевна вале,
Хьона хьай ваьна тІар
Хьовнах хиина бале,
ГІатта, са новкъост
Оатто на лехаш сина,
Лата, са новкъост,
Воай новкой кьона!
Дунеаш хьай къаста везарах,
Безарах хьай вала везарах,
Воай новкой къона!
Эхь ма хаьайтаьаха,
Тахан къонахчал делаь,
Заьза вале,
Са новкъост, сиела мар
Хьайка ма кхоардадаьакха.

ТІЕХЬЕНГА

ТІема хало, тІема сутара
БІарга ца яйна,
Даь уйлаш, наьна бІаргаш
Тахан цу зийна
Тха гІеза, тІехьей!

Доага дешаш, дакха догаш,
Даьга, дийнха дергда
Кхоана, шун аьа лоэ
Тахан тІем тІа лийтараш
Аданаца дІаьнца буадарга.

Салтечун новкьа къоналенна,
ЭгІазаьна дег кхолладенна,
Тха лаьа моана дІайоэаргха...

ТІЕМАШ дрь дааша дукха ха я. Цхьабакъда, халонаш а кхоталонийн бирса деноэ дІадугу дац. Тахан, Советски Эскара шІей дездеш, майрал дезаш хоаста а даш, дагадоххийтарга вай бакъ гІулакх бахьан, вай враза ваьар бахьар ресчача воай кхаь мехкахочун письмой мугІараш, вахар чІоастІа дукхадезаш хиннарий цхьайоаь уйлаш. Воешта тІехьанхьа къьонга сийна сигала вайна гуш хилар, тІалазьна топенга латтача эІоашо бІарг а дег а хьестаьа дилар, бериб враз дола берал хилар, вай воай кхоане теман бена хилар — из деррига а хиллтара кІезигача-махье хиннадаьм царда дар.

* * *

Ераш да-хх уж Сийлахь-боккхача Дай-мехка тІем тІа байнача цу невогІдоаца мугІараш:

«Тахан со воІ вах шу дуза да да. Цунна фу хилла дика ист сона? Дукхача шераш враз доаши бахалча хьа. Цхьабакъда, аламашта найдане болча хьахьегамах диаза хьада цул вахар, ший цІа йолаш хиннияун вахар а махклаьра. Дика меллар чІоагІа дукхадеза Іомавонлуа из. Цхьабакьда, вай враза нольходалбаргбараш дагахьа голма болаш хилаа а Іомадоала из. Ше санна дола зІамига бераш дахийтар дукьа къовсам а доаттабаь, из бахьан шоай ... сонош дІаденнарий доахха сай деш халож аьархо на. ДІаховлда цунна дала ше духхьевзага а се чу мел доаллача хьелхаргволта а, хІаьта нагахьа санна везаргвхулс, цул цІи а йолаш мара лерг а вин со. Из да-хх деррига а цунна хулга сона доаххар.»

Ши шу дьвшача ший кІаьнагара Магомаев Муслимага уж, дег тІахьдолийта мугІараш яздаьь Сийлахьбоккхача Дай-мехка тІем тІара Магомаев Муслима Махьмаде 1944 шера 17 августе.

Магомаев Муслима Махьмад хужожник хинна, 1937 шера Нохч-ГІалгІай кьаман театре художник-оформитель хиннаа. Цо лелавр, оарш маккаьара, мтара нашпереІа йола професси хинна. Цхьабакьда, фашистски захватчикашцарча Даймехка тІема бирсача деноша фронте вахна. Майрра вай Дакке лорашехиннав. Грознера воалавена, тІемаж а деш, Берлине кхачна. Цул къонахчали майраи пиьа дьахкча на Іеш белгалданах командование, тІем тІа тийана правительствени совгІаташ ...

ПІехагІа ди хиннах шай бІуша рейхстага тІагІортан а беш, Берлене цІий Іомиемалу тІемаж деш латтач ... ТІема задани кхочашьеча юкье ... хьа доапаш хиннай Магомаев Махьмада подразделени. Взвода командира, Махьмада новкъоста хала чов хьай. Цхьабакьда, цу хана эсэсовий группа кхадукхьаара атака хьай. Цхьанна а хана да йохаш хиина Магомаев Махьмад хІаьта а вехаваш. Фашисташта граната чу а тоаш, шийчоа хинна командир кІалхараиккха тІахьийдад из. ДоттагІий-турпалаш а боллаш шига байнаб. Из хиннад 1945 шера 5 мае, тІом йистебала дизьа мара ца эшача хана.

ДЕГ ТІАРА ЯЗДАЬ МУГІАРАШ

Цу хана деза дукха хо дІаяхий. Цхьабакьда, вай майрача мехкахочун сийлахьара вахар турпалера къовсам, къонахчала вахар дицденадац. Цул воІ кхийна. Из хІана беррнгача мехка, кхьметтел доазол дехьа а вовзаш вола кІн хеза иллиалархо ва. Цул вахар, ший дьвнафронтовика лоаш маьхаллара, ааламашта пайдане болча къахьегаьмах ...

Цу письмош мугІараша дагавоххийтар тхона цхьаккха тІемахо-турпала.

МоастагІа вай мехка тІаьлаьрча уизара ха тІаьттача граждански тІема партизана Мальсагов Татархана накъаьаькхкар фронте вода шай ши воІ, котало а кьехе мара хІа ца боагІнига карах тІа а дуйлаш. ХІьата шоай сийрда сийлахьара декхар вежараша МальсаговгІар Аьхьмадан Махьмаден кхочеш а дар. Уж котбаьлар, новш цІа баьхабене а. Ахьмадах лаьна укх деношка газета дийцад. Фронтера хІана дохиа хидахча письмош хьадунх вайна воккхьеньт Махьмадах, Советски Іаьэдая мугІаьча цу боккъала а башхача сага вахарах. Дахкара дашина а дуьлаш хьадахха гІулакхаш да уж. Из бІаргагу аьйна медолчох. Советски Іаьдая оттадеш хиннача къаьнчча кІеча партизана Мальсагов Татархана кьонгаша фашистски захватчиках из лорадеш хилараха а. Цунна тешал цу граждански тІема бІухо - партизан хиннача шай воаккагІча новкьостага Ужахов Мустафе Іаддал-Керига фронтера Мальсагов Татархана Махьмадагара кхача письмош тІарча мугІараша:

«Ди дика хилда хьа, веза Керим! Сел цІерта айел хадеш хиларах пеш а ваьга дек из хьогара) зІамигча кьахьта чІегагаш тІа яздь да из письмо — Б. Ч.), хьало иштта хулийн кхо, Веза Керим, долла а хІана хьде йоргаш со. хІана хьача из хьона хьийна д ва хан. ХІьаьа а фу пуьгамаш хинвай, царех бІаргаш аз дозлой эскарара со дІехьана дукха ха я, — танкови дакье хьожавьа со. Со хІана йоккхача единицана (батальона) командовани еш ва, из фу батальон а на хоачча хала даа... къоастаде. Бакъдар аьлча хала-м да «болх бе», хІана мухха а, хІана вьлча, хІана теори а йоацаш, боккъалара тІемаш да. Тхоаш деза хьувзарг доаллга-м аргда аз. Из вайга товш дац. МоастагІчоа еттаргьа юххера цІе тІадаж кхоачабалалаца, хІалакань дІавоаккхаргва моастагІа — фашиш. Айсь масее а хана чьар хьона цІькха а ала безам бар са: тІем тІа деза хьоаваргдах вай, хІаьта хІаэзалча деза а дехадаш. Вай халкь лата деза котдаьнна даллалца, фашизм хІаласаь дІанехкалца... Доахе, веза Керим, вай дийца бухсоццаш буржуазеца лата дезаргдола ди хьаэттад, цудухьа котдала долла хІана да а деза вай, хІаьта вай из дерг а да. Дийна дуссе вІаший гургда вай... ХІьата со тІом бе вола, сапаргІата а котдаргхиларах тешаш бена а волаш... ХІьата Іа нига, тыле СССР оборона чІоагІъелаха, из чІоагІъера новкъостал лоьттадалах. Хьа сий деш воаа мел доттагІа Махьмад. 8, 7, 1941 ш».

Из письмо яздаь тІом бе воддаш, тІом болабенна 17 ди даьлча. Мальсагов Махьмад, беррига советски нах а санна, боккъонца тешам бенна хинваа вай котдаргхиларах, хІаьта из котало шаккара ший се дІа а денна но. Цу тІем тІа, эрсий городагара Смоленскагара дукха гаьна йоацачча моттиге ший са дІаделар гІалгІачо тІемахочо, патриото.

Оптимизм боккха тешам бенна хилари чаккхдаьлалца шоаьа йоаккхаш да Тутаева Идриса Аьсета лоацдача салтечун письмош тІара мугІараш а. Бирсача 1941 шера Ленинградера фронте хьай медицински Іилмай кандидат Тутаева Аьсет. Цо къонахчал а долаш лайнна шийна тІахІтта халонаш. Из бахьан долаш дийна бисаь дукха а салтечун командиршна. ХІьаьа мел йоаьха йоа... кхо в терао а йолаш да-их ча ший гергарча а безаш - боьзаш болча а иахьга издаь письмош. Царех цхьанне тІа а шийгара хало, хІара дейна ера кхерам шийна тІалатташ хилар ... но.

«1941 шера 24 июль. Са хьамсардераш! Со хІана а Ленинграде я, кхевна фронте йола... Ниночка! (Цу хана медицински служби капитан хиннa Тутаева Нина. Из а хиннай фронте. ХІана г. Орджоникидзе лоралле болх беш я. — Б. Ч.). Мама лорасьоаха ... а ... а ма ... из, халаетар ма белахь шунна, ...»

«1941 шера 19 декабрь. Еза мамочка, са сагот ма делахь, со могаш маьрша а дІайха бараьа дукхеш а я хьона. Сай кхы мел кхоачар ду аз гоьмка моастагІа эшаве».

«1943 шера 14 март. Хьамсардараш! Со могаш я, долла а хІана дика да. Шоеш ярадеш хилалаш. Нагахьа санна письмош товш хуле сагот ма делаш, хІана аьлча, из со дІаса аха езаш хиларца дувзаденна мара хургдац».

Из моллагІа а санна йола денал дола гІалгІай кхаваг халонех кхераш доцаш, цо тІемо уизарленех кадаш цхьанкхе а доа хьинадеш. Из массе а хана советски саг хила воагІача тайнара дешаи долаш, майра, аьнар чакхдоаккхаш хиннай. Цо, медицински служба майора, кхаш деррига а аз шу мара даккха дийза хиннадаш Коталон Ди тІакхача. Цкьа тІом беш бІухой группаца цхьана плен йигай из. Фашисташа иизаш, таІазараш лаьд царна. Иштта 1944 шера 29 октябре Тернопольски областа Вишневецки районерча Колодное ях юрта йийнай Тутаева Аьсет а.

Сийлахьча кхалсага - гІалгІачуннІа доаш алапашна дІаязьйай Даймехка тІем тІа вийнача 24 сага цІа тІайолча, Ленинградски медицински института Ленински зала оттаьчи мемориальни доска тІа. Цу тІа яздаь: «Тутаева Идриса Аьсет — 1905 — 1944 шш. микробиологе кафедра ассистент, медицински служба майор. Фашистий карагІа еннай. Даиш дагалаттайе моастагІчунцарча тІемашка бийна турпалаш!».

Вай пергІатох враза бахьан байнача сийлахьарча вай мехкахой — цар а воахар а вахар кхуаш йоагІача тІехьена хьокхам бе.

Бешир ЧАХКИЕВ.

1918 **СССР ГЕРЗАШЦАРЧА НИЗИЙ 50 ШУ ДИЗАРГА** 1968

ГАЗЕТИЙ ОАГӀОНАШ ТӀАРА

КОТАЛО ЯККХАРА

(Йистадоллар. Доладур 2-гӀча оагӀо тӀа).

Сийлахь - боккха Даймехкан тӀом льттача шерашка арахийцача «Грозненский рабочий» яхача газета хӀара номер тӀа а я Нохч-ГӀалгӀайчен къахьегамхой турпала гӀуллакхаш дуьйцуш бола материалаш.

«Котало боккхачунга Ӏалашду фронтерна а тылерна а гӀуллакхаш!» — цу тайпара корта а болаш боккха подборка я 1941-ча шера 26 июне арадаьннача «Грозненский рабочий» тӀа.

ГОРАГОРСКЕРА ХОАМ БУ:

— «Горскнефть» треста ерригача производственни участкашка дика вӀаштӀехьбаьккхаб болх. Геттара чӀоагӀа хьинар айдина къахьегаш межадьтта доаккхача, бурув деттача бригадаша. СихагӀа болх бе йолалойт керда скважинаш. Буруздеттарий коллективо ах шера план укх бетта ялаш хана хьалха кхоачаш а я, кхоалагӀча квартала чотах эзараш метраш бурув техад. ХӀара дешна межадьтта сондох эксплуатационникашна а. Вай сийлахь - боккхача Даьхен оборонни наь чӀоагӀбера уж гӀерт ерригача торшох нийда эна...».

ДӀахо газето язду:

«Фашистски варвараш тийшача баллах Советски Союза чухьелхаро йоккха дорх еллай Грозненски района колхозхойн металлигенцен дегашка. Массайоача метте хиннача митингашка берса алар советски патриотий оаз: «Фашистски бӀехалашта — йоалжа!».

Района «Новый быт» яхача колхоза къахьегамхоша шоай кийналльне бусел цӀаккха на социйтам госпоставкай чотах элеваторе дӀабальийтар нерда чунйца мукх...».

«Воаш хьо ца деш къахьегарца новкъостал дергда вай фронта моастагӀа эшавеш» — цу тайпара корта болаш я кхыча номера бӀарчча оагӀув. (1941 шу, 3 июль).

МАЛГӀАБИКЕРА ХОАМ БУ:

«БархӀ бетта план хана хьалха кхоачаш а я МалгӀабика межадьтта хозяйства къовсам лоаттабу йис бетта план иштта хана хьалха кхоачалуьяра. Буруздетташа деррига хьинар, из тӀабахийта къаьлег бурув тохаьга сиккдара. ЦӀеча Эскара, ТӀема-Форда Флотта, хьалхена волй доха «Ӏаьржа доашув» дукхагӀа даьккхара...».

1941-ча шера 8-ча июле арадаьнача газета тӀа я Нохч-ГӀалгӀай АССР партийни актива собранера отчет. Цо тӀайккхача решене тӀа йоах: «Республика партийни организацеш лекхарийла я сихха тӀема дерда тӀа баххаш беррига болх, массе оагӀорахьара лакхье революционни фелла, республика промышленностех юртбахамех болх лакха производительность хургӀолаш вӀаштӀехьбаккхаш. Иза юкъера партийно - политически болх тоабе деррига а фронта хьашташта, тайшача баллах чуьенд моастагӀа эшалара тӀалерзале».

«Патриоткаша тоал непплера мепь» — иштта кхаш я республикан кхалнахьи собраленцкара отчет (1941 шу, 22 июль). Газето яздо: «Межадьттахой эсташ, балхарча кхалнаха, колхозникаша, гӀуллакхерча кхалнаха, республика ерригача къахьегача кхалнаха дег чура хьалхаш Советски Союза хьалхалаттача кхаланька кхийнарьл.

ГРОЗНЫЙ.
ОКТЯБРЬСКИ РАЙОН

Кирова цӀерагӀча культура Дворца боккха зал тӀама аьнне хьай вай. Советски Союза кхалнаха дахча кхайнараш хетаьча районни собране гулбенний промыслашка, предприятешка, учреждениешка балхар гӀуллакхех бола кхалнах, цӀен-ноаш.

— Оаха тхоай деррига низам дӀадургда тыл чӀоагӀъера, — аьлар хьехархочо Андреева Мария Лаврентьевнас, — фашизм дӀалаьхьара, деррига прогрессивни адамаш гӀелахара.

— ЦӀаккха а даьнача тайпара декалне къонахчаш долаш хургда тхо, — аьлар цӀен-наьас Безбородовас. — Фронте бахача къонахашта иштта производстве отдергга тхо, хьунсьм чуьнд, пикезашка гӀоргда.

ШАТОЙ

...Собране къамаьл даьча ... Гайрбековас, Ахмадовас, Межидовас, Федуловас, Нигорвас, Яснюс, кхы дукхачча кхалнаха дийцар:

— Гитлеровски оккхараша дукхела гӀеттад деррига советски халкъ. Котало вайгахь хургьа, фашистски бӀехад оачаргба!

Шатоерча колхозникаша дехкар тӀалийцар, хьунсьм чуьпа колхохошта новкъостал да беррига хьалхаш арабоаьйба, аьнна.

Иштта кхы дӀахо а кӀира номер тӀа я цу тайпара материалаш. Дег гохо долийташ да тыл чӀоагӀъера Нохч-ГӀалгӀайчен къахьегамхоша нарагӀийнна доккхий гӀуллакхаш. Вай боккхача безамца Ӏоьнду уж тахан. Цар вайга доккхал дайт советски наькъ турпалешах, хӀаьта тахан вай нехха сийрахь кхоане хьалхьча турпала къахьегара тӀахьех.

ВАХАР ПОРАДЕШ

Ер кхоалагӀа шу да вай межкаро сержант Ныркоев Семен Советски Эскара мугӀарашка гӀулакх деш вола. Эскаре йоаккхача хана хьалхашка уттта декхараш дизаи цӀенин кхоачаш а деш, тӀема гӀуллакх цо товамца нарадерзаду цо.

ШоллагӀча класса специалисти устваш деша доазе сержанти кирарца, командоване къонача салтешта къаьа хьомаеар из. Атте дацар кхьенца «гражданиро» бьвшоча магӀйча наха, хала дар техникe йоаза, устваш тӀара статьяш кхетаврел соагӀа, цар махьара декхараш кховчаеда. Сайрабна мукьа йолча хана цийнакье ше ньча занятий уйла вы, дуца дозаче кердача дешай пленаш уттоав бӀаргате йиш яр Семен ленински цӀагӀа ший отделенешка тӀемахоица. Зеньа доекхар хьийга иье. Дикен тӀекдикен дӀаевачем цо хьийзача салтеша, хӀаьта уж хӀана классни специалистош ба.

Ха норейоагӀе цунна спортлани аьшнем общественни вазарен даньe лаце а. Из ва шоллагӀча ступеня тӀемахо - спортсмен.

Дукха ва йоaцаш Грозне Семена даьм кaьнем цӀераагӀе кхьет денад цух гӀуллакхех пaьца: «командоване дoг гӀoз a дaьннa дӀaкoйт шуга, тӀeман пoлитически йийнo ечa шуц бoлo дoкxий тoлaмaш дaьcа xилaр. Мeccaзa a сoциалистически aзьe хьaлxалeттaш вa из... Oaca дoг тӀapa бapкaл cел шoaнa къaьxeтaм дукхабeзaм диcциплинa диɡa йoлeм oaш шoaй вoӀ хьeнaзa вaсaк».

Кюзига баркалаш хьахац тӀехдиекхе артиллериста декхна тӀелет доацаш эскаре цо дика гӀуллакх дерах. Командоване поощрене кхоззе отпуски а дина ше вежарий цӀенан, аьнна Семен.

— Советски Герзашцарча Низий 50 шу дизара сийна «Советски Эскара» отличники хилар дӀакхоачоа цхьоалагӀча класса специалист хилар декхарен тӀеййнад аз, — йоаз Семена.

Хьа гӀулакх деш волча, вай Советски Эскара цӀи лекха а лоттаеш атте доацача салтий вежаре кхы а дикагӀа толамаш даьккха нарагӀдаде хьа, тхо меттахо.

Р. ЦОЛОЕВ.

Сурта тӀа: С. Ныркоев.

ЦАР ТУРПАЛА ГӀУЛАКХАШ ДИЦЛУРГДААЦ

Советски халкъе да а дагӀлаш доашал ду тӀом бохча хача эскари флоти бӀуноашта, партизанашти тыле къахьегераштен нарагӀдийнача сийлен гӀулакхех.

Сийлахь - боккхача Даймехкан тӀема шерашка Советски Эскара деррига дуне цецдовлаш ваьгойтар ший турпалаш. Наха герозл, Даьхеним Коммунистически партеним шо чӀоагӀа мугӀаьар дизар. Вай халкъо чӀоагӀа сий ду турпала къовсаме шоаш ца кходеш моастагӀчоа дуьхьал лаьттарий. Вайна цӀаккха йицлургьац Даьхе бахьан шоай синош дӀадоаннарий цӀераш.

Сийлахь-боккхача Даймехкан тӀема историе сийлахьа оагӀув язьей Нохч-ГӀалгӀайчен къонгашеш межкарашеш. Вай республика заьрeш боцчэ тӀемaзошта, тӀема задание кхоачашъяраш, къонахчаш турпалаш хьагойтарах Советски Союза орденаш, медалаш еннай, хӀаьта шоазтьа сага Советски Союза Турпала цӀи еннай.

Дуьнеча турпалий цӀераш яхаш улицаша, майдаша, заводаша, фабрикаша, поселокаша, школаша цар сийна хьадаь мемориальни доскаш, обелискаш а.

Дукха ба уж, Нохч-ГӀалгӀайчен сий доле къонгаш: эрсий, украинцаш, нохчий, гӀалгӀай, эрмалой. МоастагӀаьца лоаттадьча тӀемашка цар хьаьльнизар Даьхе шоашта чӀоагӀа эзалга.

Царех цхьаболчар сийлахье гӀуллакхаш цӀераш ераш я.

Лоаман халкъе сий доле вола, Советски Союза Турпалхочо Нурадилов Ханпашас ший лоацдача, бакъда сийрдача тӀема вахаре моастагӀчун 920 салтеш эйсарм хьалаькар.

Алхазурово яхача юртара ваьннача снайпера Идрисов Абухаджас шие дӀавоезийтар турпала гӀуллакхаца. 1943 шера 23 апреле цунах яздора «Вечерняя Москва» яхача газета: Кортамухьалерна Нохчочен воӀо, коммуниста Идрисова ххо бӀаьи нийс фашист хьаьлакхаьа. Оборона а, наступлене а, дийнаьь а бус а атт цо царна МоастагӀчунга са-даькхийтаца.

МоастагӀашта чӀоагӀа эттар снайпераша. Химой яхача юртарча Амеев Махьмуда 177 фашист вийнар, Самашкерча Магомедов Ахьмада Ленинграде юкха моастагӀий 87 салтеш эйсарм хьалаькхьа.

МоастагӀаца летаи турпала гӀуллакхаш хьовьекхар Ангуштерча танкиста Келигов Махьмада. Къахьча городока юкха Келигова танк дукхьаеьльлар яхе фашистски танкаш. Фашисташа тохача снарядаш лотаьлар советски танк.

Командира а экипажа членашта а чоакхац йор.

Паркхо М. Келигов эттар командира моттиге. МоастагӀчун танкашта баькхе уоп етта болаевлар из. Эггара хьалха тохача снарядах ега болаевар фашистски танк. АрӀаьера снаряд — ега йолалу шоллагӀа танк. Келигова йоашцача пулеметин очередашца бобора дӀоузеш бола моастагӀий.

Келигова танк а йоагаш яр, цӀере аьъ хьетӀахкачайбар майрача тӀематочова, лелха могаш яр снаредаш. Бакъда, къонахчал доле тӀематоно соцайнизар моастагӀчо ше еттаж йола хӀамаш.

Вай подразделенеш из тӀом льттача моттиге хьетӀахкачача изо фашистски танк йоагаш яр, 30 соагӀа фашистски салте вийнавар. Уж хӀаланбьар Келигов Махьмад вар. Майра тӀемахо сехьетам байна вар, корта, фоарт, пулгаш доагадаьдар цун.

ТӀом болабеннача къахкарча дийнашка де-з моастагӀаца лета фронте вахар Цороев Ӏабдул. ТӀом болабалалехье из дешаш вар гӀар Московски театральни искусстве институте. Из дага вар артист хила.

Махка кхерам тӀабеча шийна чӀоагӀа дезаш доле гӀулакх дита а дита Даьха хоравий мугӀарешка эттар из.

Майра тӀемахо Цороев Ӏабдул ший новкъостацца массехаза моастагӀчун тыле эилар. Цар моастагӀчоа ӀалаьмаТе доккха зе дера: хӀаланборе фашисташ, тӀема техника тӀайола составаш чуужийтар, кеакьашта минаш вазар, складаш хӀалайбора.

Къонахчаш турпаьала хьалокхераж Цороев Ӏабдулайна Шечча Садтьа массаех орден еннай.

ТӀемаш льттача моттигашкара чоакъаш хинна тӀемахой лечера хӀааьере бьакор санитарни инструктора Абрамова Клавдия Степановнас. Массех чоа хиннай цунна. Даьхено орденаш медалаш еннай майрачун кхелсага.

Курелца боар коммунисташ. ВЛКСМ Нохч-ГӀалгӀай обкома секретара хинна Имадаев Махьмад Нохч-ГӀалгӀай кавалерийски полкий комиссар волаш, хала чоакхаш хинна гестапоешта кара вахар.

— Хьо коммунист вий? — аьнна хьеттар цунга фашисташ. Имадаев Махьмадо майрре мо делар:

— Со коммунист а полке политически комиссар а ва. Гестапошцо тоаш тохар цунна.

Йолкха эх вай республикан, Ӏалхьмате дукха наьх укхаза бех аьнна дала йиш эц, бакъда Сийлахь-боккхача Даьхен фронташка цхьа моттиг яцар цун къонгаши межкарий боецаш. Вай советски халкъа цӀаккхе а дицлургдац Ленинграда защитникий турпала гӀуллакхаш. Къонахчаш даьхен мелхыхьар цига ВКП(б) Нохч-ГӀалгӀай обкома секретара и. Дьяченко, Грозненски аэроклуба воспитанникаш Ситников Анатолий, Сунженски района Алхастерие колхозхочо Беков Хизара, Сакановски юртсовета председатель Очиев Моллади, кхы дукхачар.

Москваш юкхе льттача тӀемашка цӀи дӀехезар Нохч-ГӀалгӀайченера баьннача тӀемахой. Церна юкъа бар типографе болхло хинна комсомолец Заболотный Иван, Кхьнача АтагӀара колхозхо Бисултанов Лема, Октябрьски районa № 10 йолча юкъерча школа дешарго Молаиев Дука, кхы дукхабараш а.

Кхыча фронташка фашистски захватчикашца майре лийтар Старо промыслашкара межадьттахо Пицхелаури Александр, «Октябрьнефть» НПУ бурувдеттар Спесивцев Иван, вежарий КурезоагӀар Гаьмий Хьамид, комсомольски болхлой Данилов Хьамид, Саймов Гурген, Мальсагов Тухан, партерайкомий секретараш хинна Перегульгов Альмад, Матесов Федор, Захаров Александр, Белоусов Михаил, комсомольски болхлой Колесников Федор, Усманов Хьамид, Рябцов Иван, Гагиев Идрис, кхы дукхабараш.

Вай Даьхен кортамукъален духьа льттача къовсаме дукхаеха шоай синош дӀадениаш. ЦӀаккхе йиц ма лойла цар цӀераш. Сийле сийла шун, вьенсара льтта лорадеь защитникаш! Хаьхха цӀаккхе дицлургдац шун турпала гӀуллакхаш.

П. ПАВЛОВ,
отставке вола гвардии полковник.

САПРАЛИЕВ АБУКАР ГӀУЛАКХ ДЕШ ХИННАЧА...

Краснознаменни Закавказски округа Н-ски гвардейски дакъе гӀулакх деш волча Нохч - ГӀалгӀай АССР-ера вӀаьмагӀа волча сержанта Сапралиев Абукара деналера гӀулакх карагӀдаьннад: лоамашка альпинистски поход йолча хана цо лечера вьекхав цахоьш шув йисте нийсенна эсар Ященко. Абукара карагӀдьннача цу майрача, къонахчал долча гӀулакхо шьара хьахьоах вай салташта шоай командираш дукхабезаш доархӀашн хилар. Сапралиевна «За отвагу» яха медаль еннай.

Дукха ха я Абукар запасе ваха, цхьабакъда, из хӀано а дагаваагӀа дакъе. Цунна карагӀдьннача гӀулакха хьохамца хьанкхебу салтий тӀема сийлен эстафета дӀайицараш. Дакъе дукха ба тӀема традицеш лелерьш, шоай салтий декхар сийленца кхоачашдераш, СССР Герзашцарча Низий 50 шу дизара баха боагӀача тайпара наькъабаха кийчлураш. Шерра цӀи хезай топ нийса кхоссе ховча нохкагӀа вӀича сержанте Деменчук Владимира, Шамиев Уралльсе, мугӀаерча Головко Сергея, Эргешев Джуракульса, Кайсевдзе Тимура, кхычар.

Я. ЛАРИН,
Краснознаменни Закавказски военни округа «Ленинское знамя» яхача газета веннкагӀа вола литературни болхло.

ТӀагӀертта дешаш дӀаух Туркестански военни округе Н-ски дакъе танкистий лениш. ТӀемаш политически говзал лаккхеча тӀехдика толамаш а доахаш накъабоьл тӀемахой СССР Герзашцарча Низий юбилейна. ТӀема хьалашца таръеш чинхйоах танкисташа шоай дешара занятеш.

СУРТА ТӀА: тӀема машина комсомольски экипаж. СССР Герзашцарча Низий 50 шу дизара хетаьча яхье цо хьахьоах ше тӀема техника тӀехьанна Ӏомаь хилар. Аьрдехьара аьттехьа: танка командир, сержант А. Шабалин, механик - водитель вӀамагӀа вола сержант В. Ким, мугӀарера заряжающи Э. Попков, наводчик А. Рабиц.

М. Редькина сурт.
ТАСС фотохроника.

ЭСКАРЕ ГӀУЛАКХ ДЕШ ВА САЛТЕ

Индербиев Зайнде эскаре гӀулакх ду шоллагӀа шу нара дад. ХӀаьта а тӀемен политически подготовка отличник ва из.

Хала дар из цӀа нихкa, хӀаьта физически кийчо а спортни разряд а ицар. ТӀема-спортивни комплекса нормативаш дӀалла спортсмен хила везар. ХӀаьта мотивaш дӀа ца елча «отличник» яха цӀи ицар. Мукъа волча хана бурганах лелаш, перекладина тӀеш брусьяш тӀеш упражненеш хулар хургвоада командир дика спортсмен хила, вехиага дага а лоаллаш. Цунах хилар спортсменразрядник.

Толамца учебни подразделени чакхьаькхачул тӀехьагӀа сержанта цӀи а луш лоацдаче хана йола отпуск елар цунна командоване.

Ше командир волча «отделене «инкоие» Ӏалаь знамени безамца дӀалури хьинаре къахьет цо. Юбилейни шера итегаш яьччул тӀехьагӀа «тӀехдика» яха цӀи елар Индербиева отделенена, хӀаьта цун служебни карточка тӀа дӀаязьяьча 8 поощрена тӀаккхийтар кхы цхьаькха — лоацдача хана йола отпуск.

Дукха ха йоацаш воккхагӀа вола сержанта цӀи а луш рота старшина вир Зайндех.

Ц. РУСЛАНОВ.

СУРТА ТӀА: З. Индербиев.

БАЛХАРА ВАЬЛЧА...

Къона город Назрань хьоайча эггара хьалха-укхазара электрически инструменташ ю завод дагайох. Тамаш а яц. Наьсарера болх-лой класс цу заводе хьалкхее йоалеппар лархӀа негаргйолаш я.

Дика тӀехьале йоаш предприяти я из. ХӀара шера дегӀаухаргба цун ник, дукхагӀа арахецаргьа тайп-тайпара продукци. Укх шера оаха укхаза хье йолалый кхы а шин-кхаь тайпара инструменташ.

Питилетка чакхйоаллаш заводе арахецаргьа хӀаш хецачул 7—8-зза дукхагӀа продукци. Цунга хьежжа ши эзар, ши эзар ши бӀаь сагага дӀахкохачаш дукхагӀа хургба болхлой а.

Кхы а дукхагӀа къахьегаш хургба нах тхона лоаллаха хьайилача трикотажни фабрике а.

Лоацца аьлча, вӀалла ца хиннача тайпара сиха дегӀаух Назранера промышленность, къона болхлой класс. Цу гӀулакхо уйла яйт. Хозача, сийрдача цехашка чоалха, не станокаш, кӀадаш ду, барзкъаш чега, электрически машинаш дӀа а енна, дӀоттабарах кхоачашаь доалий-хьорӀ вай къонача болхлой хьашташ, аьнна хеталу. Сона хет, керда промышленни предприятеш, цехаш хьелларга хьежжа дукхагӀа теркам тӀабахийта беза болхлой культурно-бытовой хьашташ кхоачашдара а аьнна. ХӀанз укх сахьате цу гӀулакха дукха уйла яц тха районе.

КӀира ши ди мукъа за тха заводерча болхлоста. Иштта саьолӀаргда цу хана болхлоша, дӀачу а вахь штанга хьалхье, футболах, волейболах ловза, шахматех къовсавала Ӏеха моттиг ца хилча.

Совещанешка, собранешка дукха дуйц тхо долча уж дешаш, бакъда «дийна гургаз долча» вӀатӀакхачача гӀулакх дох. Дукха хьалхье районе промышленни объекташ, нах чубаха цӀенош, цхьабакъда шоана гургьац укхазе хьалъеш керда клуб, культура ЦӀа, стадион, спортзал, заводе, фабрике болх берий беранта пионерий ЦӀа, берий ясли, бешанаш.

Белгалъьнна холуш еце а из «шелало» наха, предприятей балха Ӏатхь, дукхагӀа дукъала уттаю моттигах, балхах дег лелхийта ца аша, ца хилийта йиш йола халонаш.

МалагӀча бахьанца лархӀа деза укх тӀахьарча цхьан-шин шера тха заводера 50—60 чӀоагӀа эшаш вола инженерни болхло дӀавахар? Оаха тохкаш баьб цу деша. ДукхагӀа долча дакъера бахьан да вай лаккехьа дийцар: завода наӀарех араваьлча болхло чухьежаш кӀезига моттигаш хул.

Арахьара хьетӀакха специалисташ ба тха заводе, цар дукха уйла е езар дӀабахара, аьнна хетахала мег. Бакъда иштта-м яц из. Цу дӀаухаранта юкъе дукха ба Наьсара баь, бакъа, укхазара дӀа а баха хийнна а дийнна юха цӀабаькхаш шоай зашкий-ноаношца балаш бола къона специалисташ.

Цу гӀулакхо дукхагӀа а айт уйла. Цудукхьа, тахан, хьалхарча плане латта деза аьнна хет сона районе йолча клубай спешаш дийнъар, художественни самодеятельность лоорӀаш лакхбар, керда культурни, спорта еачагаш хьалхе йолаяр. Города эш уж!

Наьха дег гӀоллаех, аз лаккехьа аьхача тайпара, хӀара хьалхача кердача предприяте, цехо. Вах болх бе Ӏомабаза, тхьанара механизаци, автоматизаци йоаза, шоай города къонача промышленносте лакъа лацах гӀерт.

Дукха ха йоацаш тхоай заводе мастераш Ӏомабеш шин шера дена курсаш еххош вӀашагӀйохкаш нах хургбай-теш веша безай болаш, кхаш шек дувзар тхо. ТӀехьагӀа гучадьлар 25 сег мара ца эшача цу курсашка дӀаяца тха аьнна 40 саго заявлени ена хиннаяга. ХӀана болх бем е уж курсаш.

Иштта лакхлу наха творчески уйлаш, безам, айделна хьинар хьаллаца хоаш бола специалисташ кхебе этта хил. Лешашца, хабарна вӀаштӀехьдаргйолаш гӀулакх дац из. Шийл рычагаш е иун, нах керттерар наьха духовни хьашташ кхоачашде везар а йолаш. ХӀанз санна сеца дуттийта йиш яц из дӀахо долча хана.

И. БРАГИНСКИЙ,
Города Назранера Г. Ахриево цӀерагӀча завода директора заместитель.

Коталоний новкъа

Грозненски химически комбинате болх дӀаболадеча дена цига бухгалтер ва Станислав Петрович Захаров, хӀаьта балха говзал лакха йолаш наха сий деш хилараха экономически анализа общественни бюро членашта я хержав из.

Даьхен Сийлахь-боккха тӀом льттача шерашка Кавказера Прибалтике кхаччалца бола турпала никъ баьб цо. Из гӀулакх деш хиннад 347-ча дивизе артиллерийски полк Кавказе вӀашагӀъеллар. Буьзача вӀамагӀа вола сержант а волаш цу полке чакхбаьккхар цо тӀом. БорхӀ сег вар из керте льттача группана.

Халеи бехкетоихамеи хулар заданеш.

—Бувзам телхаб. ТӀема къийле ягӀача моттигаш наблюдательни пунктан юкъе Ӏалаьмате сиха бувзам оттабе беза, — аьнна хоам баьб.

...Гонахьа снарядаш, минаш лелх, шоквоч еттаргӀ за кхорч, цу тӀа моастагӀий снайпераш а ба связистам дерабеш. Воргинт букъа тӀа а уллаш бе провод боалла бӀухо бӀа из тоесаш бувзам телхача яида. 15—20 минут дӀалехьа бувзам юхаметтаоттабу.

СалеӀа валалечья юха а дӀаьех. Иштта массаза а тӀом чел хеттача [illegible].

— Мелитополь, Перекоп, Севастополь цул тӀехьагӀа Советски Прибалтика хьайоккхташ моастагӀчун дукха бӀуи техникен йохайир оаха, яхаш дуйц Станислав Петровича.

Немецки оккупанташна майра лотарах 347-гӀа Краснознаменни Мелитопольски Суворова орден лелаеча дивизе бӀухошта орденашци медалашци елар, баркалаш а кхайкадир. «За отвагу», «За боевые заслуги», «Германин эшавар» яха медалаш, «Даьхен тӀема II-ча степена» орден еннай, баркалаш кхайкадьа С. П. Захаровна а.

...Станислав Петровичa хано ӀамагӀа дах документаш чулоаха папка хьелл. Цун кхайкадьча баркалаш тӀара да вьинеш я уж.

Царех хӀаране дагайохийт дӀаяха ха.

«С. П. Захарова.

...Стрелкови Мелитопольски Краснознаменни Суворова орден лелаеча дивизе артиллерийски Кодснонанарвин полке тӀехдика гӀулакх дарах, город Мелитополь хьаьекхарах баркал кхайкаду...»

— Къоза тӀемаш дар уж, йоах Станислав Петровичa. Бакъда, тха связистий-м аьтта хилар цу наькъа тӀа. Заданеш йоагӀача тайпара чакх а яьккхар шиннена мара чоа ца еш хийна а заезар.

— Дикаш сона, — дӀахо дуйц бӀухочо, — Севастополь хьайоаккхача хана тха батареянен наблюдательни пунктанен юкъера бувзам телхар! Тхоний дарац юкъе гӀолла из бувзам тоабь со волалашелах цӀаьхха дегӀ малделар из. Ӏохьежача сайна тӀаюха ник хьалйилза цӀий дийра сона, корта бӀагора а бена Ӏаежар со.

Тха полка санчасте хьакхийтар со. Граната гарг кхийттача кога чов хьар сона. Вийрзачул тӀехьагӀа юха а сай часте вахар со. Тха полк чӀоагӀа эргавьнизар, къьнахчарех сон цхьакха цхьа сэидиести мара нисвацар.

Иштта лета моастагӀчоа С. П. Захаров шун новкъостийна. Советски Эскара 50 шу дузача дешошка хӀара тӀемахочо дагалатар цоӀ иа: «Тхона лайна ше лешош бӀарга ма гулла тха тӀехьенаш машар безача халаьвонтеий».

Н. ЛЬЯНОВА.

ХАОТТАМ

Тахан республике гӀаллаи Грозне дийна кхьея хургьа, меккбузеькара цхьаьзе аьоагӀе, гӀамкха гӀаьххьа мух хьекхаргба, температура республике гӀаьала 2 градус шелангара 3 градус йовхалга кхочаш. Грозне 0 градуссагара 2 градус йовхалга кхоачаш хургьа.

Кхоана юкъ-юкъе тӀема а малава моркаш хургьа, лоадина йохан хургьац, цхьайолча моттигашка доха хургьа, аьоагӀе мух хьекхаргба, температура буьйсанна 1—5 градус шелал, дийнахьа 1—6 градус йовхал хургьа.

Метеостанци.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

ЛадувгӀа, хьажа

РАДИО

22 февраль

6.30 — Нохч-ГӀалгӀайчен льттанаккхеро (гӀалгӀай меттала). 6.45 — Ахбараш. 6.50 — Хоаман. 7.00 — Москва. 7.10 — «Грозненский рабочий» «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.20 — Передачий программа. 7.25 — Москва. 8.15 — «Сердало» газета обзор. 8.25 — «Салте массаза а салте» яха концерт-плени. 8.45 — Москва. 16.00 — Передачий программа. 16.05 — «Сай хьада шун Советски бӀухой!» яха передача (гӀалгӀай меттала). 16.35 — Керда хоамаш (гӀалгӀай меттала). 16.45 — «Ши хезар цхьаннета а шиалургвовенне» яха радиомонтаж (эрсий меттала). 17.20 — Музыкальни моаршал вай бӀухошка. 18.00 — Керда хоамаш (нохчий меттала). 18.15 — Керда хоамаш (эрсий меттала). 18.20 — Москва.

23 февраль

6.30 — Нохч-ГӀалгӀайчен льттанаккхеро (эрсий меттала). 6.45 — Ахбараш. 6.50 — Хоаман. 7.00 — Москва. 7.10 — «Грозненский рабочий» газета обзор. 7.20 — Передачий программа. 7.25 — Москва. 8.15 — «Ленинан некъ» газета обзор. 8.25 — «Советски ТӀема Низий 50 шу дизар» яха передача (нохчий меттала). 9.00 — Москва. 16.00 — Передачий программа. 16.05 — Къона тӀехье (нохчий меттала). 16.30 — Керда хоамаш (эрсий меттала). 16.40 — Керда хоамаш (гӀалгӀай меттала). 16.50 — Ахбараш. 16.55 — Москва. Советски Эскарен ТӀема-Форда Флотан 50 шу дизара хетаь торжественни собранига тӀехьа дена концерт. Союзий Кремлевски Дворецера трансляци.

24 февраль

6.30 — Нохч-ГӀалгӀайчен льттанаккхеро (нохчий меттала). 6.45 — Ахбараш. 6.50 — Хоаман. 7.00 — Москва. 7.10 — «Грозненский рабочий» «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.20 — Передачий программа. 7.25 — Москва. 8.15 — «Сердало» газета обзор. 8.25 — «Вожатыйш» яха передача (эрсий меттала). 8.35 — «ДоттагӀалла» яха школьникашта йола передача (эрсий меттала). 9.00 — Москва. 16.00 — Передачий программа. 16.05 — «Ахмат» яха Кодзоева Тамарий дувцар (гӀалгӀай меттала). 16.30 — Къона (эрсий меттала). 17.00 — «Кавказ» «Ленинаш» яха радиожурнал. 18.00 — Шун хаттарашта жоп ду оаха (гӀалгӀай меттала). 18.10 — Советски Эскара бӀухой дехар кхоачашдеш оттадаь концерт. 19.00 — Москва.

ТЕЛЕВИДЕНИ.

22 февраль

15.00 — Дуне лекхаштa къье летача кхалнах доле къамаьл. 15.20 — Киножурнал. 15.30 — БӀухой спорта 50 шу. 15.55 — Кинохаьдерий клуб. 17.10 — Г. Ахматовий поэзи. 17.50 — Юрта бахама зиэней школа. Шера керте керда бийцадарлуш хилийтара. 19.25 — «ТӀом сецачул тӀехьагӀа сийрдайл яхх сахьть даьллаш» яха художественни фильм. 20.00 — Халкъадоале Ӏомале КхадлагӀа передача. 20.30 — «Хь» яха информационни программа. 21.00 — Сайеерлане музыкальни программа. 21.30 — На огонек. (Ц. Т.).

23 февраль

18.00 — Берашта Бертгалие берш. 18.30 — Берашта дола фильм. 16.30 — Школьникий музыкальни клуб. 17.45 — «Разгон» яха телеспектакль. 19.00 — Хоттаргий дунен чуть. 20.00 — Берашта. Мультфильм. 20.25 — «Мама, со салте ва» яха художественни фильм. 21.55 — Ахбараш. 22.00 — Интервидени. Сайеерлане программа. Берашера передача. (Ц. Т.).

Юбилейна хетаяь

Изобразительни искусства музее хьалийнай ЦӀеча Эскара 50 шу дизара хетаь художественни выставка. Тайп-тайпара художникий балхаш да укхаза. Уж за художника Асадмамедова «Партизанаш Нохч-ГӀалгӀайчен доалацаха», Бекиевна «Ахриев Патур», «Гикало Николай», «Шерипов Асланбек», «Партизана И. Барсанукаевна портрет» яха скульптурни портреташ.

Къахьетта теркам тӀабоалаш за художникаба Динова яхаьа «Непокоренная» яха сурт. Цул соагӀа выставке лайта за цӀи хеза болча художникий Горнева, Непринцева, Пахомова, кхычар а балхаш.

Лакха мах-бу выставка укхаза хахча къахьегамхоша, [illegible] ташаш, юрта бахача наха, школай дешархоша.

Е. БОГУСЛАВСКАЯ.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, Ленина улица, 11 (3-гӀа этаж).
Телефонаш: редактора—3.44.38; редактора зам.—3.39.11; бехктохкача секретара—3.34.38; партийни вахарен, культуран, промышленносте отделаш—3.42.30; юрта бахамен письмой отделий—3.42.28.
АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Ленина, 11 (3-й этаж).
Телефоны: редактора—3.44.38; зам. редактора—3.39.11; ответственного секретаря — 3.34.38; отделов партийной жизни, культуры, промышленности — 3.42.30; отделов сельского хозяйства и писем — 3.42.28.
«Грозненский рабочий» издательства типографи. Революце проспект, 7/84.
Типография изд-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции, 7/84.

СФ05040.

Заказ № 905.